

MAGYAR IPARMŰVÉS ZET

HUNGARIAN APPLIED ARTS

**Kozma Lajos: Karosszék rajza /
Lajos Kozma: Armchair. Drawing**

Kozma Lajos (1884–1948)
halálának 70. évfordulójára
(*Simonffy Szilvia*) **2**

„...a helynek, az időnek,
a léleknek mértékére...”
Emlékezés Kozma Lajosra
(*Kiss Éva*) **4**

Dekoratív újhistorizmus –
Kozma barokkja
Beszélgetés Horányi Éva
főmuzeológussal
(*Ferkai Tamás – Szarvas Gábor*) **5**

Modernizált tradíció – Kozma
barokkja. Beszélgetés Reichart
Dóra művészettörténésszel
(*Ferkai Tamás – Szarvas Gábor*) **13**



Népművészet és dekorativitás
A fiatal Kozma Lajos tulipános
tervei (*Kiss Éva*) **19**

Képszerűség és mesterségbeli
tudás. Pécsi József Budapesti
Műhelyben készített enteriőr-
fotográfiái 1914-ből
(*Csengel-Plank Ibolya*) **25**

Utóhatások. Egy mai belsőépítész
vallomása Kozma Lajosról
(*Somlai Tibor*) **39**

Kner Imre: Kozma Lajos mint
könyvművész **47**

Kozma Lajos: Az iparművészet
fejlődésének új irányáról **56**

HÍREK **59**

2018/7

Kozma Lajos (1884–1948) halálának 70. évfordulójára

► 1948. november 26-án hunyt el Kozma Lajos, a világhírű építész-iparművész, grafikus és pedagógus. A 2018-as *Kozma-émlékév* keretében, tisztelegve a kiváló alkotó előtt, a Műcsarnok, az Iparművészeti Múzeum, a Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, valamint a Budapesti Komplex Szakképzési Centrum Kozma Lajos Faipari Szakgimnáziuma együttműködésében nagyszabású programsorozat indult, amelynek célja Kozma sokszínű munkásságának, komplex tervezői attitűdjének bemutatásán keresztül a művészeti (szak)képzés, a kézműipari tradíciók jelentőségének hangsúlyozása. A programsorozat kiemelt rendezvénye a Műcsarnok Kamaratermében szeptember 4-én nyílt és december 2-ig látogatható *Kozma Klasszik – A Budapesti Műhely*



**Kozma Lajos /
Lajos Kozma**
archív fotó
(Gyomai Kner
Nyomda /
Kner Gyűjtemény,
Gyomaendrőd)



**Kozma Klasszik.
A Budapesti Műhely
és Kozma Lajos című
kiállítás (részlet).**
Kurátor: Horányi Éva,
látványtervező:
Dévényi Tamás /
Classic Kozma. The
Budapest Workshop
and Lajos Kozma.
Exhibition at Műcsarnok
/Kunsthalle/, Budapest.
Curator: Éva Horányi.
Visual design:
Tamás Dévényi.
Exhibition photo
Műcsarnok,
Budapest, 2018



Fotó: Múcsarnok, Budapest

Kozma Klasszik. A Budapesti Műhely és Kozma Lajos című kiállítás (részlet). Kurátor: Horányi Éva, látványtervező: Dévényi Tamás / Classic Kozma. The Budapest Workshop and Lajos Kozma. Exhibition at Múcsarnok /Kunsthalle/, Budapest. Curator: Éva Horányi.

Visual design: Tamás Dévényi. Exhibition photo

Múcsarnok, Budapest, 2018

és *Kozma Lajos* című kiállítás, amelyhez kapcsolódóan október 8-án és 9-én a Múcsarnok előadótermében kétnapos konferenciát rendeztek. Az előadók Kozma Lajos életművét, valamint a hazai iparművészeti oktatás és faipari szakképzés helyzetét elemezték. A szimpózium az idei Design Hét Budapest egyik kiemelt eseménye volt.

A jubileumi év alkalmával a *Magyar Iparművészet* folyóirat ezzel a számával emlékezik a művészre, aki nagyszabású életművet hagyott ránk örököül, melynek hatása napjainkban is megtermékenyítő erejű, Kozma alkotói látásmódja több, mint korszerű.

A tartalom a kiállítás és konferencia tematikájához kapcsolódik, és két cikk újraközlésével zárul: Kozma Lajos *Az iparművészet fejlődésének új irányáról* című,

több mint száz éve íródott elméleti munkájával, illetve Kner Imre *Kozma Lajos mint könyvművész* című, életrajzi vonatkozásokat is tartalmazó méltatásával.

A szerkesztőbizottság és szerkesztő munkatársaim nevében is köszönetemet fejezem ki a lapszám cikkeinek és képanyagának összeállításában együttműködő intézményeknek és szakembereknek, kiemelten a kiállítás kurátorának, Horányi Éva főmuzeológusnak, valamint Kiss Éva művészettörténésznek és Ritoók Pál művészettörténész-főmuzeológusnak, továbbá külön köszönet illeti a Gyomai Kner Nyomda Zrt.-t, az archívumukban őrzött reprodukciók közzétételéért.

SIMONFFY SZILVIA
főszerkesztő

„...a helynek, az időnek, a léleknek mértékére...”

Emlékezés Kozma Lajosra

► „*Abányszor találkoztam vele, abányszor ma is gondolok rá, mindig az egész embert látom és a teljes alkotót, a mi huszadik századunk emberi és művészi fokmérőjét, akinek minden terve, műve, géniusza, egész lénye az élet s a művészet természetes egységét, minden művészet szép egységét, az emberi tevékenység szerves egységét hirdette*” – írta Gyergyai Albert az *Új Építészet* 1949-es, Kozma Lajosra emlékező számában.

Lengyel Géza, a *Nyugat* főmunkatársa 1913-ban „interiőr-építésznek” nevezte a *Magyar Iparművészet*be írott, *Kozma Lajosról* című cikkében.

Kozma valóban az elmúlt század magyar művészetének egyik legsokoldalúbb alkotója volt, aki szüntelenül kísérletezve mindig azon fáradozott, hogy az üdvözlőkártyától a szobáig, vagy a házig, egész környezetünkbe belophassa a művészetet.

Stílussteremtő művész volt. Invenciózus szellemes-

séggel, humánummal, derűvel, találékonysággal formálta lankadatlanul azt a nyelvet, amelyen a mindennapra szóló művészet üzenetét közvetítette. Számára forrást és ösztönzést jelentett a magyar népművészet kifogyhatatlan tárháza éppen úgy, mint a barokk pompa patetikus monumentalitása, vagy a bontakozó funkcionizmus puritán világa.

Mint fáradhatatlan kutató sokféle hangszerelésben szólaltatta meg a szépségről szóló álmait. Ám csapongó fantáziája sokféle szüleményét harmonikus egységbe foglalta az érték és a minőség mindenekfelett való tisztelete. Műve hol tékozló pompájú reprezentatív bútoregyüttes volt, hol látszólag céltalan kicsiny tárgy, egy nyomdai dísz, vagy levélfej – Kozma minden esetben értéket alkotott, mert a fizikai szükségleteken túl a szellem nehezebben körvonalazható igényeit is szolgálni kívánta. Hitt abban, hogy a művészet, a szépség valóban embert formáló erő, amely a felhasználó személyiségén keresztül egy kicsit a világ jobbítását is szolgálhatja, s ezt a hitet szegezte szembe az elsvárosodni látszó világ lélektelenségével.

Befejező gondolatnak idézzük ismét a kortárs és barát Gyergyai Albert szavait: „*Annak a század eleji művészi s nem csak művészi fordulatnak, amely minden óvatossága s polgári kötöttsége ellenére ezt a nagy elvet próbálta a maga kora és társadalma kíváncsi szerinti megvalósítani, talán Kozma Lajos volt egyik legbátrabb, legtalálékonyabb, legsokoldalúbb úttörője, s nemcsak mint Ady barátja, s illusztrátora, nemcsak mint Bartók egyik első híve áll egy sorban, egy szinten legjelentősebb kortársaival, hanem mint építő, rajzoló, könyvdíszítő, otthon-szépítő, vagy ha szabad így szólnom, mint elsőrangú összekötő művész, oly művész, aki az életet a művészettel, a mindennapi valóságot a legmagasabb szépséggel, a művészt a közönséggel, a könyvet a betűvel és a képpel, az otthon az emberrel kötötte össze, a helynek, az időnek, a léleknek mértékére...*”

KISS ÉVA
művészettörténész

Kozma Lajos: Monogramos szignet. Kozma Lajos szignetkönyvéből (Kner Izidor, Gyoma, 1925) /

Lajos Kozma: Signet with initials. From the volume Signet Book by Lajos Kozma (Izidor Kner, Gyoma, 1925)



Dekoratív újhistorizmus – Kozma barokkja

Beszélgetés Horányi Éva főmuzeológussal

**Kozma Lajos: Komód /
Lajos Kozma: Commode**
Budapest, 1925
körül, diófa borítás,
citromfa berakás,
104x170x64 cm
(Iparművészeti
Múzeum, Budapest)

► *Mikor kezdett el Kozma Lajos életművével foglalkozni, és miért pont őt választotta?*

– Modern családi házakról szóló szakdolgozatomhoz kerestem példákat, amikor eljutottam Kozma Berkenye utcai villájába, ahol még alkalmam volt többször találkozni az egykori megrendelővel és tulajdonossal. A vele folytatott érdekes beszélgetések és az a

körülmény, hogy az Iparművészeti Múzeum gyűjteménye, ahol akkoriban kezdtem dolgozni, bővelkedik Kozma-alkotásokban, kivételes közelségbe hozott az életművével. Nagyon vonzó volt számomra, hogy azokon a területeken, amelyek engem kiváltképp érdekelnek, így az építészetben és lakásművészetben is egészen kimagasló teljesítményt nyújtott.



Fotó: Ferencz Attila / Iparművészeti Múzeum, Budapest



Kozma Lajos: Illatszeres szekrényke. Kivitelezés: Krausz József / Lajos Kozma: Perfume cabinet. Manufacturer: József Krausz
Budapest, 1922 körül, diófa borítás, rézveretekkel, 83,5x53x43,5 cm (Iparművészeti Múzeum, Budapest)



Fotó: Nagy Tibor / Iparművészeti Múzeum, Budapest

Kozma Lajos: Kanapé / Lajos Kozma: Settee
 Budapest, 1920
 körül, bükkfa,
 faragott, festett,
 aranyozott,
 105x160x58 cm
 (Iparművészeti
 Múzeum, Budapest)

– Ha egy mondatban kellene összefoglalni Kozma Lajos jelentőségét a magyar építészetben, az hogyan szólna?

– Kozmát meghatározó művésznek vélem, hiszen éppen a sokoldalúsága és igényessége miatt rengeteg követője akadt, és még azok is nagyra becsülték és mesterként tartották számon, akik nem teljesen egy hullámhosszon vagy ízlés mentén alkottak vele.

– Véleménye szerint, mi az oka annak, hogy Kozma 1920-as évekbeli építészete nem ismert annyira, mint a modern korszaka?

– Kozma ezekben az években viszonylag keveset dolgozott építészként. A budapesti Zivatar utcai és Stefánia úti lakóházakon, valamint Kner Imre gyomai családi házában és a kassai zsinagógán kívül alig van számottevő épülete. Sokkal inkább lekötötték grafikusai, illetve lakberendezői-bútortervezői megbízásai, amelyekkel egyébként megalapozta hírnevét és népszerűségét. Az említett házak is inkább Kozma dekoratív „túlkapásai” miatt érdekesek, semmint valós építészeti értékeik vagy újszerűségük miatt. Olyan érzésem



**Gróf József: Asztal /
József Gróf: Table**

Budapest, 1925
körül, diófa,
faragott,
75x80x50 cm
(Iparművészeti
Múzeum, Budapest)



Fotó: Áment Gellért / Iparművészeti Múzeum, Budapest



**Kozma Lajos: Asztal.
Kivitelezés:
Kozma Károly /
Lajos Kozma: Table.
Manufacturer:**

Károly Kozma
Budapest,
1922 körül, diófa,
faragott,
70,5x78x58 cm
(Iparművészeti
Múzeum, Budapest)

van ezekkel a házakkal kapcsolatban, mintha a belsőkben kialakított és valóban elég egyéni *kozmasságot*, mint egy mintás zoknit, ráhúzta volna a homlokzatokra. Ezt valószínűleg a kortársak is érzékelték, és sokkal nagyobb figyelmet szenteltek Kozma enteriőrjeinek, mint a háznak mint építészeti alkotásoknak, ezért az utóbbiak kisebb publicitást kaptak.

Az is elgondolkodtató, hogy az életművével kapcsolatos korábbi irodalom – talán engedve az akkori ideológiai kényszereknek – erősen hangsúlyozta a Táncsköztársaság idején történt szerepvállalását a Művészeti Direktóriumban, illetve ennek negatív hatását pályájának későbbi alakulására. Ezt nehéz megítélni, hiszen már a húszas évek is igencsak gyümölcsözőek

voltak üzletileg Kozma számára, annyi igazság viszont lehet benne, hogy a magyar szakmai nyilvánosság kicsit mellőzte, munkáiról alig-alig jelentek meg közlemények. 1925-ben például a vallás- és közoktatásügyi miniszter iparművészeti állami nagy aranyéremmel tüntette ki, de ennek az egyébként nagy elismerésnek néhány nyúlfarknyi híradáson kívül semmilyen visszhangja nem volt. 1929-ben Háy Gyula a *Nyugat*-ban egy rövid írásában foglalkozott Kozmával. (Háy Gyula: Kozma Lajos. *Nyugat*, 1929, 12. – F. T., Sz. G.) Ebben meghökkenten veszi számba, hogy a német építészeti-iparművészeti szaksajtó nagyságrendekkel komolyabb figyelmet szentelt a munkáinak, mint a hazai. Míg Lipcsében és Darmstadtban egyremásra jelentek meg a gazdagon illusztrált cikkek, sőt kötetek, itthon szinte alig publikáltak valamit az ez időben tervezett munkáiból. Biztos vagyok benne, hogy ez a hiátus is oka annak, hogy ezt az alkotói periódusát ma kevésbé ismerjük.

– Mit nevezne Kozma-barokknak?

– A korszakban valamiféle újhistorizmusként tetten érhető neobarokk formakincs ismerősen, biztonságosan elegáns stílusközeget nyújtott a felső középosztály számára. Az építészeknek és iparosoknak „csuklójukban volt” mindez, stúdiumaik során erős kiképzést kaptak a különböző történeti stílusokban való megnyilvánuláshoz. Kozma azért lett érdekes és izgalmas, mert ezeket az ismerős dolgokat tudta kifecskézni vagy túldimenzionált formákkal, harsány színekkel átértelmezni. Mindez tökéletes minőségű kivitelezéssel párosítva már elegendő volt ahhoz, hogy megrendelői a „nem szokványos” vagy „nem mindennapi” jóleső érzésével teljenek el. Kozma efféle munkáit szemlélve – leginkább bútorait, de például a Kner-házat is – mindig az jut eszembe, hogy valamiféle karikatúrái a historikus formáknak. Bár a hétköznapi életben állítólag nem volt különösebben vicces vagy szórakoztató ember, a rajzasztalán mindig mókázott: színekkel, vonalakkal, formákkal játszott. Amikor már modern korszakát élte, és már nem volt ildomos lendületes vonalakkal, arannyal-ezüsttel kápráztatni, akkor is megtámasztotta a játék terepét: helyiségek tologatása az alaprajzon; trükkös elrejtések; vagány, modern anyagok; s a többi.



– Ön szerint a művész e korszaka tévelygésnek tekinthető-e, ha azt mai szemmel vizsgáljuk a későbbi modern korszakához viszonyítva?

– Semmit nem lehet tévelygésnek tekinteni. Kozma nagyon tehetséges ember volt, nem egy kimondottan



Kozma Lajos: Szék.

Kivitelezés: Kozma Károly /

Lajos Kozma: Chair.

Manufacturer: Károly Kozma

Budapest, 1922 körül, diófa,

faragott, 99x51x47 cm

(Iparművészeti Múzeum,

Budapest)



Gróf József: Szék /

József Gróf: Chair

Budapest, 1925

körül, diófa,

faragott,

87x57,2x44,5 cm

(Iparművészeti
Múzeum, Budapest)

Fotó: Áment Gellért / Iparművészeti Múzeum, Budapest

autonóm művésztípus, hanem „mesterember”, aki a piacról élt. Haladt a korrall, rugalmasan alkalmazkodott az aktuális divatokhoz és megrendelői kívánságaihoz. Mikor a modernizmus első látványosabb eredményei eljutottak Magyarországra, ő is szagot fogott, és hatásosan és nagy hozzáértéssel váltott.

– *A népies múlt, és a Fiatalok építészcsoporthatása mennyire érezhető az 1920-as években készült munkáin?*

– Kozma maga több ízben bevallotta, hogy nagy örömét leli a népművészeti motívumkincs felhasználásában. Ez hozott családi örökség is és – értelemszerűen – kötődik a műgyertyemi tapasztalatokhoz. Rajzos beállítottságánál fogva élvezettel alkalmazta a népi motívumok lendületét, ritmusát, színeit ebben a korszakban is, bár talán nem olyan nyilvánvalóan, vagy feltűnően, mint az 1910-es években.

– *Mik azok az elemek, motívumok – ha vannak ön szerint –, amik egyértelművé teszik egy épületről, hogy Kozma Lajos a tervezője?*

– A modern épületei esetében van egy elég karakteres eszköztár, amit majd minden házában elsütött. A korábbiaknál ez a készlet nem olyan jól körülhatárolható, mégis van valami – mondjuk így – a vonalvezetésben, ami elég jól megfogható és kozmásnak nyilvánítható. Mindemellett rengeteg követője, utánzója volt – bár ez az épületek esetében kevésbé érvényes –, ezért nem árt óvatosnak lenni. Az iparművészeti munkáinál ez könnyebben tetten érhető: számos pályatársa került bűvkörébe, sőt, határozott befolyása alá. Kozma népszerűsége sokakat – köztük egészen kiváló és tehetséges művészeket – indított arra, hogy a nyomdokaiba lépve a mester stílusában tervezzenek, s az utókor számára kiváltképp zavarba ejtően „kozmás” munkáikkal próbáljanak érvényesülni. Csak a legfontosabbakat említve: Fábry Pál, Gróf József, Dankó Ödön, és a pályakezdő Kaesz Gyula és Kovács Zsuzsa is bevallottan sokat merített Kozma világából.

Éppen ezért magam sem nyilvánítok semmit Kozma alkotásának – holott már elég nagy tapasztalatom van –, amíg nincs a kezemben egy erre vonatkozó terv, vagy egyéb dokumentum.

FERKAI TAMÁS – SZARVAS GÁBOR
építészek

Kozma Lajos: Karosszék rajza / Lajos Kozma: Armchair. Drawing

Budapest, 1920 körül, papír, akvarell, 32,6x23,8 cm

(Iparművészeti Múzeum, Budapest)



Repró: Iparművészeti Múzeum, Budapest

Modernizált tradíció – Kozma barokkja

Beszélgetés Reichart Dóra művészettörténésszel

► *Mikor kezdett el Kozma Lajos életművével foglalkozni, és miért pont őt választotta?*

– 2004-ben Erasmus-ösztöndíjjal Bécsben tölthettem egy szemesztert, és a Wiener Werkstätte egyik vezető tervezője, Dagobert Peche életművét kutathattam fél éven át. Peche óriási hatással volt kortársaira, így Kozma munkásságára is. A tanulmányaim során előttem kibontakozó stílári kapcsolattrendszer, az izgalmas összefüggések ösztönöztek Kozma mélyebb megismerésére. Szakdolgozatomat a hazai art deco enteriőrművészet stílustörténeti vizsgálatáról írtam, e tekintetben pedig megkerülhetetlen volt Kozma Lajos munkássága. Később hat éven át voltam az Iparművészeti Múzeum Adattárának muzeológusa, így még szorosabbra fonódott a kötelék, lévén, hogy Kozma hagyatékának nagy szelete a múzeum gyűjteményét gazdagítja, az életműhöz köthető több száz tételből álló tervanyagot pedig magam kezeltem. 2012-ben Horányi Éva mellett dolgozhattam az Iparművészeti Múzeum nagyszabású *Art deco és modernizmus* kiállításán. A közös munka során számos, magángyűjteményből felbukkanó, Kozma által tervezett tárgyat

Kozma Lajos:
Háromfiókos díszdoboz.

Kivitelezés:
Budapesti Műhely /
Lajos Kozma:
Ornamental box with
three drawers.
Manufacturer:
Budapest Workshop
Budapest, 1922
körüli, festett,
aranyozott fa,
jelzett: fiókján hátul
papírcímke,
36x50x23 cm (Ernst
Galéria, Budapest)



Fotó: Áment Gellért



Kozma Lajos:
Szekrényke.
Kivitelezés:
Budapesti Műhely /
Lajos Kozma: Cabinet.
Manufacturer:
Budapest Workshop
Budapest, 1918/1920
körül, belül festett
fenyő, kívül arany
metállal borított,
faragott
tagozatokkal,
jelzetlen,
65,5x57x20 cm
(Grosz Judit
gyűjteménye)

sikerült beazonosítanunk a gyűjteményben található tervrajzokkal, archív fotókkal.

– *Ha egy mondatban kellene összefoglalni Kozma Lajos jelentőségét a magyar építészetben, az hogyan szólna?*

– Olyan univerzális művészről van szó, akinek egész életművét ízig-vérig az adott korszak hatotta át. Nem tartozott szélsőséges, progresszív irányzatokhoz, iskolákhoz, mégis jelentős hatással volt kortársaira, utódjaira, egy egész generáció látásmódjára. Rendkívül jól reagált saját korának apró stílári változásaira, igényeire, azonban ez nem jelentett egyet a divat felzéses követésével. Munkáiban mindig jelen van a gyökerekhez való ragaszkodás, a személyiségből fa-

kadó eredetiség, játékoság és dekorativitás iránti hajlam, és nem utolsósorban az a mérhetetlenül magas minőségre való törekvés, mely szinte kivétel nélkül minden általa tervezett tárgy és épület magától értekdő jellemzője.

– *Véleménye szerint, mi az oka annak, hogy Kozma 1920-as évekbeli építésze nem ismert annyira, mint a modern korszaka?*

– Az elmúlt években nagyon sokan dolgoztak annak érdekében, hogy ez ne így legyen, de természetesen rengeteg vonatkozásban kutatható még az életmű. Az ízlés, a divat, amire felkapjuk a fejünk, mind-mind folyamatos változásban van. Tény továbbá, hogy életművének különböző periódusait sokáig rangsorolta a szakma, és a húszas években született alkotásait – egyfajta közjátékként kezelve – negatív kritikával illette. Leegyszerűsítve, a magyar szakirodalom nagyjából az 1970-es évekig – hasonlóan a külföldi példákhoz – egyetlen fejlődési irány hangsúlyozásával, modernista megközelítésben tárta fel a 20. század első felének építészetét és tárgyalakodó művészetét. A kollektív és morális szempontú Sachlichkeit eszményét középontba helyező szemlélet a legtöbb individuális, expresszív, historizáló tendenciát elhajlásnak tekintette. Magyar vonatkozásban ehhez társult továbbá az ötvenes éveket követő ideológiai álláspont, mely a szocialista fejlődés irányvonalát követve értékfogalmát a tömegnek szánt funkcionalizmusban találta meg. Az egyénieskedő, historizáló, kisipari, polgári ízlésű tendenciákat pedig, csakúgy, mint egy-egy alkotó ebbe a kategóriába sorolható korszakát, a két világháború közötti időszak szigorú, jobboldali politikájának kényszere alatti működésével magyarázta. A hatvanas évektől – többek között – a posztmodern és pop-art térnyerésével azonban a korábbi kutatások és a korszak elemzése is más megvilágításba került. Nem véletlen, hogy az art deco mint stílusfogalom behatárolását célzó első kezdeményezések is ekkor indulnak meg. Kozma életművének megítélése pedig jól példázza a szakma korszakhoz való hozzáállásának változásait is: a húszas években készült terveit ma a hazai art deco dekoratív, expresszív irányának kiemelkedő példáiként tartjuk számon.

– *Mit nevezne Kozma-barokknak?*

**Kozma Lajos: Konzol /
Lajos Kozma: Console**
Budapest, 1925
körüli, festett,
aranyozott,
faragott fa, jelzetlen,
72x60x25 cm (Ernst
Galéria, Budapest)



Fotó: Áment Gellért



Kozma Lajos:
Kanapé rajza /
Lajos Kozma:
Settee. Drawing
Budapest, 1920-as
évek közepe, papír,
színes ceruza,
20,3x23,3 cm
(Iparművészeti
Múzeum, Budapest)

– A *Kozma-barokk* kifejezéshez sokáig egyfajta pejoratív felhang társult, ezért magam nem is szerettem használni. Ugyanakkor mivel megkerülhetetlenül jelen van minden Kozmával foglalkozó irodalomban, az elmúlt évtizedek kutatásai egyre inkább le is választották róla ezt a negatív jelentéstartalmat. A *Kozma-barokk* egyfajta gyűjtőfogalomként vált a húszas években tervezett munkáira, holott nyugodtan megkülönböztethetnénk – ahogy annak idején Koós Judith is megtette – *Kozma-rokokót* vagy *Kozma-chinoiserie*-t és így tovább. Számomra a *Kozma-barokk* a Rákóczi-kort megidéző – főleg észak-magyarországi területekre jellemző – díszítőstílusnak és formaalakí-

tásnak Kozma által átformált, stilizált, ugyanakkor népies naivitásban, szabadon és legtöbbször játékosan továbbvariált változata.

– *Ön szerint a művész e korszaka tévelygésnek tekinthető-e, ha azt mai szemmel vizsgáljuk a későbbi modern korszakához viszonyítva?*

– Nem gondolom, hogy ma bárki is komolyan eltévelyedésnek tekintené. Egyáltalán lehet-e egy művészi életműben, általánosságban eltévelyedésről beszélni? Mostanra a stíluskritikai vonatkozású kutatások teljesen más megközelítéssel dolgoznak...

– *Mit gondol, mi irányíthatta a tervezőt?*

– Az első világháborút követő időszakra a modern

Kozma Lajos: Karosszék.
Kárpit kivitelezése:
Székesfővárosi Textilipari
Foglalkoztató Műhely
Gobelinszővő Intézete /
Lajos Kozma: Armchair.
Fabric manufactured
by the Tapestry Institute of the
Municipal Textile Industry Studio
Budapest, 1928, faragott,
vörösre lakkcsiszolt fa, gobelin
selyemkárpittal (Iparművészeti
Múzeum, Budapest)



Fotó: Áment Gellért / Iparművészeti Múzeum, Budapest



Kozma Lajos: Könyvborító (1000 Ideen zur Künstlerischen Ausgestaltung der Wohnung. Hrsg. Alexander Koch. Darmstadt, 1926) / Lajos Kozma: Book cover (1000 Ideen zur Künstlerischen Ausgestaltung der Wohnung. Hrsg. Alexander Koch. Darmstadt, 1926)

Iparművészeti Múzeum, Könyvtár, Budapest

európai iparművészet igen komoly stílusválságban találta magát. Ankétok, vitairatok sokasága tanúskodik erről, a kérdés hazai vonatkozásában Kozma is tudatos véleményformálónak vált. Sok helyen és sokféle formában kifejtette véleményét arról, milyen utat képzelt el a magyar ipar- és építőművészet számára. Főleg németországi példákra, párhuzamokra hivatkozva, kimutatva egyfajta hazai kiemelkedő történelmi stílust, azt modern látásmóddal, egyéni színezettel, a művész önnön hangvételel megtoldva, a minden-

től megkülönböztethető, nemzeti vonásokat tükröző iparművészet megteremtését helyezte középpontba. Kozma *barokkja* véleményem szerint pontosan erről szól: egyfajta liberalizált historizmusról, modernizált tradícióról. Mindez korántsem volt elszigetelt jelenség, sokkal inkább egy rövid időszakra beköszöntő – Európa-szerte ismert – modern áramlat, mely más-más színezettel, megteremtette az art deco egy sajátos, dekoratív irányát. Ehhez hozzájárult természetesen Kozma saját, rendkívül játékos személyisége, amely tökéletesen hozzáidomult a fenti kifejezésformához, a liberális polgári értelmiség szűk rétege számára divatos környezetet teremtve. Kozma húszas évekbeli munkássága teljes mértékben beilleszthető az osztrák és német kortársai, a többek között Wilhelm Foltin, Eduard Pfeiffer, Oskar Wlach, Otto Prutscher, Fritz August Breuhaus által képviselt irányzatba, melynek közvetlen gyökere valahol Dagobert Peche extravagáns látásmódjában kereshető. Kozma munkáit rendszeresen publikálta az egyik legjelentősebb német szaklap, a darmstadti kiadású *Innendekoration*, és beszédes információ, hogy 1929-ig nyolc különszámot szenteltek neki. Az évtized végén – megannyi előzményét követően – ismét divatba hozott keleties (kínai, japán) elemek és formaképzés újragondolt változatai szinte elárasztották a német folyóiratok lapjait, ennek hatása alól Kozma sem vonhatta ki magát. Számos, ebben a szellemben készült bútortervet, a hozzá tartozó berendezéssel megvalósult enteriört ismerünk tőle, ezeket szintén ehhez a rendkívül dekoratív korszakához sorolja a szakma. Kozma maga is jelentős keleti, ezen belül japán, kínai, délkelet-ázsiai, indiai, tibeti – főként plasztikákból álló – gyűjteménnyel rendelkezett, melyet több alkalommal kiállításokon is bemutatott, nem egyszer saját munkái kíséretében. Magától értetődően biztosíthattak mind ezen tárgyak is közvetlen inspirációt. Kozma egész személyiségének, művészeti gondolkodásmódjának alapeleme volt a dekorativitáshoz való vonzódás, vonzalom, mely, bár teljesen más formában, de későbbi, modernista korszakában is sajátja maradt.

FERKAI TAMÁS – SZARVAS GÁBOR
építészek

Népművészet és dekorativitás

A fiatal Kozma Lajos tulipános tervei

► A művészek a 19–20. század fordulóján fennen hirdették a múlttal való szembefordulásukat, új, egyéni utak keresését. Ez az önállósodási vágy azonban elsősorban a történeti stílusokban való eklektikus tobzódásra vonatkozott. A historizáló előképek helyébe új hagyománykincs, a népművészettől inspirált ornamentika lépett. A régivel való makacs szembeszegülés tehát a másfajta réginek a felfedezésével párosult.

Az újítvágytól fűtött művészetteremtő akarat, a nép ősi erejű eredetiségében bízva, ebből a kultúrkincsből kívánta megteremteni saját, immár az új kor szak nyelvén megszólaló művészetét. A fiatal művészek gyűjtőutakra indultak, hogy a múlt béklyóitól

végre megszabadulva, az újonnan felfedezett hagyomány forrásából merítve erősítsék a nemzeti tudatot.

Azonban a jobbak közülük újíító törekvésükkel egy szersmind a kortárs európai művészet nagy áramához is kapcsolódtak.

Lyka Károly már 1902-ben alapos tanulmányt szentelt a szecessziós stílus és a magyar stílus céljainak elemzésére, s abban félreérthetetlenül szögezi le: *„Látjuk, hogy nálunk jóformán szóról-szóra ugyanaz történt, ami a külföldön. Hogy tehát a »szecesszió«-nak és a »magyar stílus«-nak (a közkeletű elnevezést használjuk) az eredete ugyanaz. És hasonló, sőt közös a sorsuk is, amely eddigi rövid pályafutásukon kísérte. Az tehát, amit álta-*

Kozma Lajos:
Négyajtós, mindkét
oldalán üvegezett
szekrény. Kivitelezés:
Budapesti Műhely /
Lajos Kozma: Glass
cabinet with four doors.
Manufacturer:
Budapest Workshop
Budapest, 1913,
faragott diófa,
173x288x22 cm
(Iparművészeti
Múzeum, Budapest)



Fotó: Ferencz Attila / Iparművészeti Múzeum, Budapest

lában szecessziós stílustörekvésnek szoktak mondani, eredetében, lényegében és hatásában azonos azzal, amit általában magyar stílustörekvésnek szoktak mondani. [...] Kevésbé adhat félreértésre ürügyet, ha a fönt vázoltak alapján azt mondjuk, hogy a magyar művészek stílustörekvése lényegében azonos a külföldi művészek modern törekvéssel. Hogy tehát ezek fedik egymást és éppen nem állíthatók egymással szembe.”¹

A népies ösztönzésű művekben párosul a szecesszió minden régivel való szembefordulásának igénye a népi kultúra hagyományainak tiszteletével. A kettősség azonban legjobb művészeink munkásságában nem vezetett bántó ellentmondáshoz, vagy disszonanciához. Sikerült megtalálniuk a helyes arányt a népművészet ornamentális eszköztára, vagy éppen racionális építésmódja és a megbízható kézművesmegoldások között.

Ezt igazolják a fiatal Kozma Lajos korai tervei is, akinek munkássága a 20. század nagy, dekoratív vonulatához kapcsolódik.

Kozma az úgynevezett Fiataloknak, a század eleji jelentős építészcsoportnak a tagja volt, Jánszky Béla, Kós Károly, Györgyi Dénes, Zrumečzky Dezső és mások társaságában. Komolysággal és játékosággal egyaránt párosuló fogalmazásmódja és díszítőkedve éppen e korai gyűjtőutak során bontakozott ki, és először grafikai munkáiban nyert megfogalmazást. Margitay Ernő már 1908-ban felfigyelt erre, amikor így írt az alig két éve diplomát szerzett fiatal építészről: „[Kozma] észrevette a népművészetnek a természetre való egyenes utalását, a természet elemeire való ujjmutatást, amelyeket aztán a saját dekoratív nyelvén fejezett ki akkor, amikor ornamentumait megteremti. A népművészet csak az alkotás törvényére tanította meg [...]. Szóval a népművészet folytatását úgy érti, hogy az nem a belőlük vett elemek ugyanegy nyelven való ismétlése, hanem a természet elemeinek egyéni synthézissel való sorakoztatása [...]”²

Kozma fiataalkori rajzainak uralkodó vonása a rend és a fegyelem. Az ornamentika a geometria keretei közé kényszerül, kerülve minden csapongó szertelenséget. Csaknem minden lapon feltűnik indás száron a legmagyarabbnak tartott magyar virág, a tulipán. A kopjafák faragott mértani díszítményei, Erdély népi

Kozma Lajos: Karosszék, a Rózsavölgyi Zeneműbolt berendezéséből / Lajos Kozma: Armchair from the furnishing of the Rózsavölgyi Music Store, Budapest
Budapest, 1912, faragott diófa, újabb szövettel áthúzott, 93x66x66 cm
(Iparművészeti Múzeum, Budapest)



Fotó: Solteszné Haranghy Ágnes / Iparművészeti Múzeum, Budapest

Kozma Lajos: Üvegezett szekrény.
Kivitelezés: Budapesti Műhely /
Lajos Kozma: Glass cabinet.
Manufacturer: Budapest Workshop
Budapest, 1913, faragott diófa,
selyemdamaszt bevonás,
171x122x37,5 cm (Iparművészeti
Múzeum, Budapest)



Fotó: Soltészné Haranghy Ágnes / Iparművészeti Múzeum, Budapest



**Kozma Lajos: Műhelyrajz beépített vitrinhez
(a verzón felirat: Görög leány beépített vitrine) /
Lajos Kozma: Shop drawing for a built-in display case
(inscription on the verso: 'Built-in display case of a Greek girl')
papír, ceruza, színes ceruza, 89x53,5 cm (MMA –
Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi
Dokumentációs Központ, Budapest)**

építészetének konstruktív hangja a sík lapoknak is architektonikus jelleget adott.

Kozma tulipánokat és levéldíszeket stilizáltan alkalmazó korai munkái már kijelölik helyét az európai művészet azon alkotói között, akik határtalan fogékonysággal és stíluskereső szomjúsággal válaszoltak koruk művészi kérdésfeltevéseire. A múlt értékeinek megőrzése, az új utak keresése számukra is kihívást jelentett, a századelő más művészeihez hasonlóan. De erre a kihívásra nem a hagyományos művészet lerombolásának követelésével válaszoltak, mint avantgárd kortársaik, hanem csupán a világ sokarcúságának és gazdagságának tudomásulvételével, és e gazdagságra való rácsodálkozással. Kozma Lajos is ilyen sokfelé tájékozódó és a hatásokra érzékenyen reagáló művészegénység volt, aki a 20. század nagy útkeresői között nem a végtelenségig vitt leegyszerűsítést, a puritán funkcionalizmust, a pusztá gyakorlatiasságot választotta, hanem gazdag fantáziájának megfelelően és eklektikára való hajlama következtében a stíluskérés-stílussteremtés útjára lépett. Pályája a szecesszió virágzása idején indult s látszólag a kortárs törekvésekhez igazodott, de művei kezdettől fogva magukban hordozták az 1920-as években kibontakozó új művészeti tendencia, az art deco csíráit. Az art deco szépség- és harmóniaszeretetét, valamint eklektikus jellegét tükrözik korai bútorai is, melyeknek többségét az általa 1913-ban alapított Budapesti Műhely kész-

**Kozma Lajos: Műhelyrajz a budapesti Apostol gyógyszerár portáljához, Anno 1919 felirattal (részlet) /
Lajos Kozma: Shop drawing for the front of the Apostol pharmacy, Budapest, with the inscription Anno 1919 (detail)
papír, ceruza, színes ceruza, 383x58 cm (MMA –
Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi
Dokumentációs Központ, Budapest)**





**Kozma Lajos: Műhelyrajz beépített vitrinhez (részlet) /
Lajos Kozma: Shop drawing for a built-in display case (detail)**

művesmesterei kivitelezték. A hasábos, egyenes szék-lábak, a merev, függőleges háttámlák éppúgy utalnak a népművészeti előképekre, mint a kortárs angol vagy osztrák példákra. Ugyanez a helyzet a bútorok díszí-

tőmotívumaival is. Gondoljunk itt a Rózsavölgyi Zene-műbolt berendezésére s a bútorokat díszítő faragott madár- és tulipánornamentikára! A korai évek grafikai és bútortervei önálló, egyéni hangú művek, s bár a magyar népművészet ösztönző hatását tükrözik, az európai kortárs dekoratív művészet legnívósabb alkotásaival mérhetők össze. Bizonyíthatóan nincs szó megkésettségről, Kozma korai tervei és munkái időbeli megegyezést is mutatnak az említett művekkel.

A fentieket figyelembe véve az alábbi kérdés merülhet fel: Kozma Lajos korai iparművészeti munkái mennyiben „sajátosan magyar” hangúak, illetve mennyiben Európához kapcsolódó művek?

Az európai összefüggést elsődlegesnek kell tekintenünk a nemzeti karakter keresésével szemben. Egyértelműen dokumentálja ezt Kozmának és az európai kortársaknak azonos irányú művészeti pályaalakulása. A korszak dekoratív művészetében, az ornamentika alkalmazásának területén igen erős kölcsönhatásokat és párhuzamokat találhatunk Európa-szerte. Leolvasható ez Josef Hoffmann korai munkáiról éppen úgy, mint a német Eduard Pfeiffer vagy a skót George Walton műveiről. Megállapíthatjuk, hogy a magyar-nak vélt motívumok igen gyakran tűnnek fel a külhoni pályatársak munkáin is. Az a meggyőződés tehát, amely Kozmának és a kortárs magyar alkotógárdának művészetét specifikusan nemzeti jellegűnek véli, nagymértékben táplálkozik abból a patriotizmusból, mely azonos tőről fakadt a tradicionális osztrákellenességgel és harsányan tiltakozott az igen kézenfekvő és szinte kikerülhetetlen bécsi művészeti hatások ellen.

Másik problémakört alkot Kozmának és a népművészethez kapcsolódó dekoratív iparművészetnek az értékelése. Hazai művészettörténet-írásunk ugyanis hajlamos egy-egy korszak, vagy alkotó munkásságát haladónak vagy konzervatívnak minősíteni. Kozma Lajos stílussteremtő készséggel párosuló, dekoratív hajlamából fakadó és magas kézműveskultúrára támaszkodó művészetét, mint hagyományosat, tehát nem gyökeresen újat akarót, a maradiakhoz, konzervatívokhoz sorolták. Nem figyeltünk eléggé arra, hogy a hagyománytisztelők, a stíluskeresők, az eklektikához is vonzó művészek voltak azok, akik vállalták az értékörzés feladatát. A 20. század puritán – és a tö-

megtermelésben elszívárosodó – funkcionalizmusából következő általános stíluszomjúság megtanított bennünket arra, hogy míg az avantgárd rombolt, hogy építhessen, ők hidat ácsoltak az új utakat keresőknek éppen a hagyomány értékeinek átmentésével és továbbvitelével.

Ma már látnunk kell, hogy nem szembenállásról, csupán másféleségről van szó, és hogy a magyar népművészetben iskolázott stíluskereső mozgalom számos olyan erény átmentését jelenti, amelyek semmi másval nem helyettesíthetők.

Maga Kozma valamivel később a következőképpen ír erről: „Mindig megértettük a kor uralkodó ízlését. [...] A Kelet utánunk jött és megerősítette a kiindulásunkat. Fiaiink, hazajövet nyugati vándorútjaikról, új szokások, új formák, új műtárgyak seregével hozták elénk a nyugatot. És ebben a nagy kettős ölelésben született meg a mi magyar művészetünk. [...] Voltak, akik a nyugati kultúrában sok veszélyt láttak; elfelejtették, hogy bízniuk kellene a magyar föld asszimiláló erejében [...]. Sokan vagyunk, akik úgy érezzük, hogy ez a magába fogadó átalakító erő még elevenen él és működik [...] azt csináljuk, amit eleink: Kelet és Nyugat hídján állva (sokszor őrtállva) a magunk keleti zamatát, vidékies frissességét, paraszti göggyét, díszítő készségeinket forrasszuk össze a nyugat pallérozott tudásával.”³

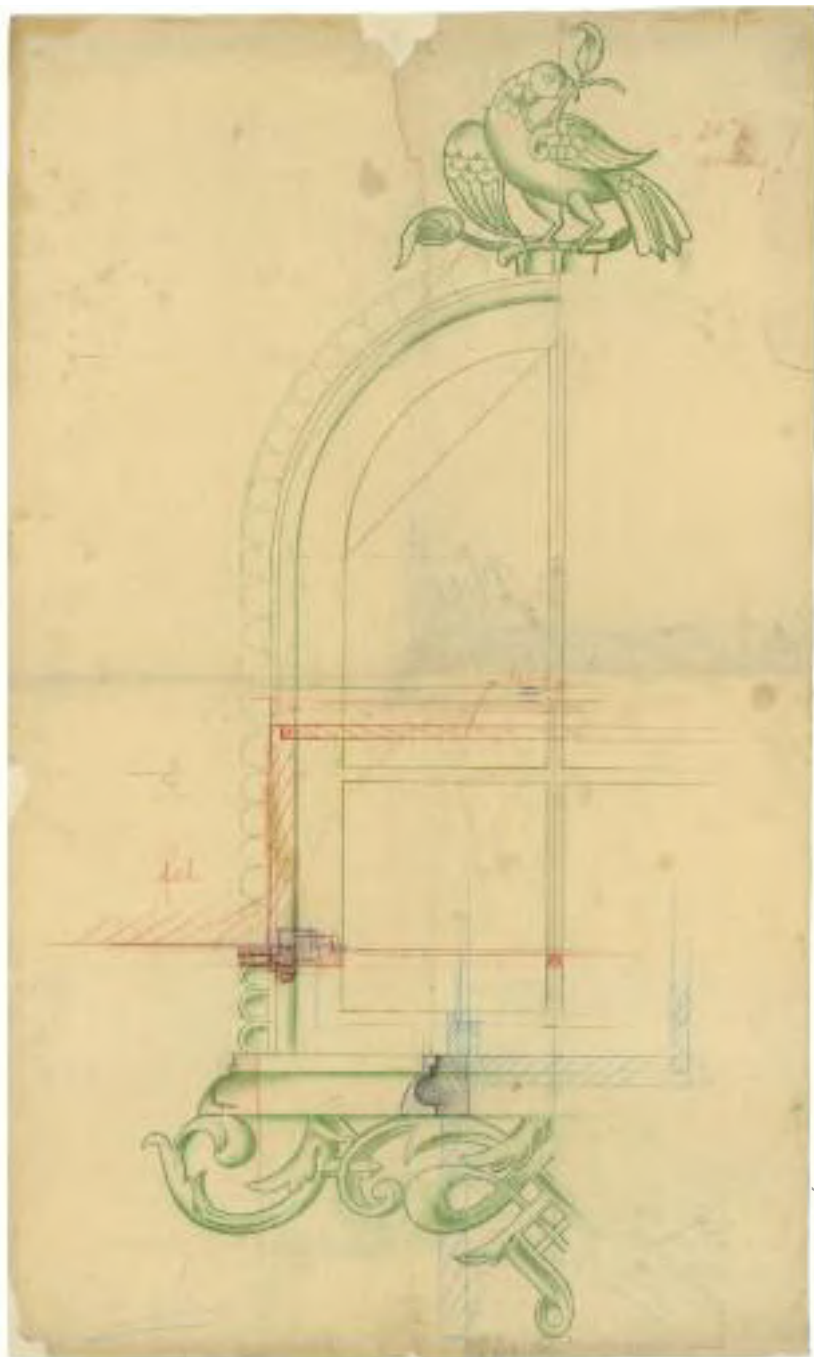
KISS ÉVA
művészettörténész

Jegyzetek

1. Lyka Károly: Szecessziós stílus – magyar stílus. *Művészet*, 1902, I. évf. 3. sz. 178.
2. Margitay Ernő: Kozma Lajos rajzai. *Művészet*, 1908, VII. évf. 4. sz. 218.
3. Kozma Lajos: A magyar tradícióról. *Magyar Iparművészet*, 1926, XXIX. évf. 1–2. sz. 1–2.

Kozma Lajos: Műhelyrajz tükör keretéhez, a faragványban K. L. 1920 felirattal (a verzón felirat: Gazdag tükörkeret, Freund [Vilmos-] tükör terve) / Lajos Kozma: Shop drawing for a mirror frame, with the inscription K.L. 1920 in the carving (inscription on the verso: 'Rich mirror frame, mirror design for [Vilmos] Freund')

papír, ceruza, színes ceruza, 147x97,5 cm (MMA – Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, Budapest)



Repró: MMA – Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, Budapest

Képszerűség és mesterségbeli tudás

Pécsi József Budapesti Műhelyben készített
enteriőrfotográfiái 1914-ből

„Tekintsük a képszerű fényképezést az iparművészet egyik ágának, mert a tebetség szeme (itt) is küzd az anyaggal, művét fölemeli az ipari munka tiszteletreméltó sorából, hogy művészi tartalommal nemesítse meg.”¹
(Pécsi József)



Pécsi József:
Kozma Lajos által
tervezett fotel részlete
a Budapesti Műhely
Lakásberendező
Vállalat bemutató-
termében, Budapest /
József Pécsi: Detail of
an armchair designed
by Lajos Kozma
at the showroom
of the Budapest
Workshop Interior
Design Company,
Budapest
1914, archív fotó
(MMA – Magyar
Építészeti Múzeum
és Műemlékvédelmi
Dokumentációs
Központ, Budapest)

► Pécsi József (1889–1956) életművében az építészeti felvételek és a megrendelésre készített műtárgy- és enteriőrfényképek máig feltáratlan értéket képviselnek. E szellemi és tárgyi örökség áttekintése nem állítja könnyű feladat elé a kutatókat, mert számarányát tekintve nem sok ilyen fénykép maradt fenn, és Pécsi a fotóművészettel kapcsolatos írásaiban sem tárgyalja külön ezeket a területeket.² Fotográfiai tevékenységének másik sajátossága, hogy miközben az építészeti és műtárgyfényképezést a saját művészeti tevékenységétől elkülönítve kezelte, az alkalmazott fotográfia kimutathatóan jelen volt az életében, egészen annak utolsó szakaszáig.³

Minden kutató, aki eddig megkísérelte munkásságának bármely aspektusát áttekinteni, szinte elsőként említi a művész 1916-tól 1944-ig működő Dorottya utcai műteremlakásának – Budapest V. kerület, Dorottya utca 8. – pusztulását a második világháború idején. Az ostrom alatt semmisült meg fényképeinek, kéziratainak, könyveinek és értékes műgyűjteményének nagy része is, így minden eredeti anyag – köztük a jelen tanulmány témájául választott *Budapesti Műhelyt* ábrázoló fotósorozata – felértékelődik a megmaradt életműből.⁴ Az említett sorozatot Branczik Márta elemezte ki eddig a legalaposabban a műhely építészettörténeti rekonstrukciójával foglalkozó cikkében.⁵ Más vonatkozásait tárja föl a mostani fotótörténeti kíséreltet, amely nem abból indul ki, hogy mennyire tartotta egyenrangúnak Pécsi az építészeti és műtárgyfényképezést a fotográfia többi ágával, hanem inkább abból, hogy a megrendelésre készített enteriőrfotók milyen módon őrzik a szerző keze nyomát és tudását a festői képalkotásról, mennyire töltötték be a rendeltetésüket, és mennyire feleltek meg a műfajjal szemben támasztott elvárásoknak. E kérdések vizsgálatán túl a *Budapesti Műhely Lakásberendező Vállalat* bemutatóterméinek képanyaga esetében a készítés hátterének feltárása tűnt izgalmas

Repró: MMA – Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, Budapest



Pécsi József: Kozma Lajos által tervezett kanapé a Budapesti Műhely Lakásberendező Vállalat bemutatótermében, Budapest / József Pécsi: Settee designed by Lajos Kozma at the showroom of the Budapest Workshop Interior Design Company, Budapest 1914, archív fotó (MMA – Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, Budapest)

kiindulópontnak, különös figyelemmel arra, hogy olyan alkotóról van szó Pécsi személyében, akinek egész életét a művészet szeretete határozta meg, és maga is műtárgyak között élt gazdagon berendezett otthonában.

Nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a művészvilággal kiépített személyes kapcsolatai révén feltehetőleg egyenes út vezetett a műtárgyfényképezésig,

amely a jövedelemszerzésen túl a meglévő társasági és szakmai kapcsolatok ápolására is jó alkalmat nyújtott a számára. Sok művészlőről készített portrét, köztük építészekről is. Néhány név a lefényképezett személyek nevét tartalmazó üzleti könyvéből: Árkay Aladár, Benkhard Ágost, Bierbauer Virgil, Hüttl Dezső, Hauszmann Alajos, Kozma Lajos és Kozma Lajosné, Kaffka Péterné, Lessner Manó, Molnár Farkas és

gyermekai, Olgyay Viktor, Szivessy Tiborné, Szívó Pál és felesége, valamint Quittner Zsigmond.⁶

A szecessió idején az architektúra-fényképezés, illetve annak kritikai értékelése Magyarországon alig volt téma. Nádain Pál művészeti író kifejezetten borús képet festett 1921-ben erről, amikor úgy vélte, hogy ezen a területen évek óta alig tapasztalható bármiféle fejlődés.⁷ Az újabb fotótörténeti kutatások azonban árnyaltabb képet vázolnak föl. A 19. század második felének szakfényképész-generációja, illetve azok utódai az 1900–1910-es években aktívan működtek az épület-, az enteriőr- és a városfényképezés terén is. Ezt bizonyítja a Weinwurm fényképészcsalád, amely-

nek tagjai közül id. Weinwurm Antal (1845–1918) tárgyfotográfusi munkássága az 1870-es években kezdődött, és idővel az enteriőr- és műtárgyfényképezés egyik legnagyobb mesterévé vált.⁸ Évtizedeken keresztül dolgozott több más intézmény mellett az Iparművészeti Múzeumnak, és a fia cége készítette a *Magyar Iparművészet* folyóirat illusztrációinak kliséit is a századforduló után. Cégjelzésük tisztán olvasható a képek sarkában: „Ifj. Weinwurm és társa VI, Ó utca 6.”

A közelmúlt építészettörténeti kutatásai derítették fényt Pécsi kortársai közül Berger Rezső felvételeire Lajta Béla és Novák Ede épületei kapcsán, bár a fény-

**Pécsi József
Tolbuhin körúti
(ma: Vámház körút,
Budapest) lakásának
antik bútorai /
Antique furniture
in József Pécsi's flat
at Tolbuhin Boulevard
(now: Vámház
Boulevard), Budapest
archív fotó
(Magyar Fotográfiai
Múzeum,
Kecskemét)**



Repró: Magyar Fotográfiai Múzeum, Kecskemét



képész életének és pályafutásának részleteit még nem sikerült feltárni.⁹ A századelő épületfotográfiái közül ennél jóval ismertebbek az Anton Schroll & Co. bécsi kiadó által megjelentetett *Budapest új épületei* című albumok gondosan megkomponált illusztrációi, amelyek mai szemmel is nagyon magas színvonalat

képviselnek.¹⁰ Az 1920-as évek végén kapcsolódtak ehhez a szakterülethez a két világháború közötti fotográfia olyan alkotói, mint Seidner Zoltán (1896–1960), Haár Ferenc (1908–1997) és Escher Károly (1890–1966). A magukat szinte minden fényképeszeti műfajban kipróbáló amatőrök ugyancsak nagy hatást



Pécsi József:
Az Árkay Aladár által
tervezett Babocsay-villa
(Budapest VI.,
Andrássy út 127/a) /
József Pécsi:
The Babocsay Villa
designed by Aladár
Árkay (127/a Andrássy
Avenue, Budapest, VI.)

archív fotó, forrás:
 Budapest új épületei:
 homlokzatok,
 részletek, kapuk,
 előcsarnokok és
 udvarok (1. köt.),
 Anton Schroll
 & Co., Bécs,
 1906–1910 között

gyakoroltak a század elején az enteriőr-fényképezés-re, és a szubjektív ihletésű felvételeik ekkor már egy egészen más irányt képviseltek.¹¹ Nekik köszönhetően a korábbi szabályok – élesség, szimmetria – kezdték érvényüket veszíteni, és a magánlakások esetében inkább a tér szubjektív ábrázolása, az otthonosság kifejezése és a hangulati elemek kerültek előtérbe. A fényképezési stílus átalakulásának hátterében a polgári otthonokról vallott felfogás megváltozása állt, és a fotó ennek lett az egyik kifejezőeszköze.

A hazai képes magazinok, hetilapok és szaklapok a 20. század elején egyre több cikket közöltek a „művészi” és a „modern” lakás ismérveiről, és megkezdődött a hallgatók átképzése is a komplexebb enteriőrtervezés irányába. A fénykép számukra oktatási segédanyagként szolgálhatott, mint ahogy az építőművészet fejlődésének bemutatása sem volt elképzelhető jó minőségű képi illusztrációk nélkül. Példák bizonyítják, hogy a fényképezők és építészek, belsőépítész munkakapcsolata nemcsak egymáshoz idomult, hanem sokszor hosszú évekre összefonódott. Seidner Zoltán műszaki fényképész és Kozma Lajos együttműködésén keresztül mindez jól nyomon követhető.¹² A *Magyar Iparművészet* időnként már önálló rovatban számolt be az egyes lapszámok képanyagáról, és a Székesfővárosi Iparrajziskola fotográfiai szakosztályának megindulása után (1914) még gyakoribbá váltak a fotóművésszel kapcsolatos cikkek és fényképek a folyóiratban.¹³ Ezek minősége semmi kivetnivalót nem hagyott maga után, elegendő megnézni Spiegel Frigyes, Lajta Béla, Vágó László, Alpár Ignác, Kozma Lajos és mások munkáiról készült felvételeket. Az ilyen típusú felvételek szerzőit ekkor még nem tüntették föl, és az egyik Pécsi-fotót is a Budapesti Műhelyben álló egyik szekrényről csak azért tudtuk azonosítani, mert fennmaradt az eredeti, szerzői kópiája.¹⁴ A professzionális architektúráképeket látva, nem érezzük jogosnak Nádai Pál állítását az építészeti fényképezés hazai állapotáról, bár a téma további kutatásokat igényel.

Egyelőre még nincsenek feltárva a hazai művészeti és az építészeti folyóiratok képsokszorosítási és nyomdászati vonatkozásai sem, pedig művészeti alkotások közlése esetén a nézői befogadással és a műértelme-

zéssel ezek mind szorosan összefüggő kérdések. A nagy európai művészeti folyóiratok közül a *The Studio* is nagy figyelmet fordított arra, hogy a vizuális megjelenés módja – papír, színek, tónusok, nyomtatás – a lehető legközelebb álljon az eredeti műalkotáshoz.¹⁵ A hazai művészeti lapok ennél szerényebb kivitelűek voltak, bár a sokszorosításra szánt nagyítások alapján azért képet lehet alkotni a műtárgyfotókkal szemben támasztott követelményekről. Az Iparművészeti Múzeum fotógyűjteményének¹⁶ szecessziós fotóanyaga szintén azt támasztja alá, hogy jó nyomdai kliséket csak a tárgyakat tökéletesen interpretáló, a festményeket, iparművészeti tárgyakat csillogásmentesen, a szobrokat, bútorokat és domborműveket plasztikusan ábrázoló nagyítások alapján lehetett készíteni. Ehhez társultak a technikai szempontok, úgymint az élesség, a megvilágítás, a tónusgazdagság, a helyes papírválasztás. A magas követelményrendszer miatt a műtárgyfényképezés máig a fotográfia nagy szaktudást igénylő, önálló ága maradt.

Egyet kell értenünk Sümegi György állításával, aki szerint Pécsi sokszínű és szerteágazó munkásságában az általa művelt műfajok közül egyiket sem célszerű elnagyoltan kezelni.¹⁷ Máig úttörő jelentőségű a művész habán kerámiákról készített sorozata 1927-ből, és

Ifj. Weinwurm Antal és Társa hirdetése a Magyar Iparművészetben, 1932-ben / Advertisement by Antal Weinwurm Jr. & Co. in the Journal Magyar Iparművészet (1932)





**Kozma Lajos: Pécsi József cégének szignetje /
Lajos Kozma: Signet of József Pécsi's studio**

1921, forrás: Magyar Grafika, 1921

(Magyar Fotográfiai Múzeum, Pécsi József-hagyaték, Kecskemét)

szignált fotónagyításai bizonyítják, hogy úgy előtte, mint utána sem hagyott fel az enteriőr-fényképezéssel.¹⁸ Ebbe a sorba illeszkedik bele a Budapesti Műhely üzlethelyiségének a fotódokumentálása 1914-ben. Nagy valószínűséggel gondolhatjuk, hogy Pécsi alkalmazott fotográfiai elsősorban ismertsége és társadalmi kapcsolatai révén, illetve a szűkebb megrendelői kört kiszolgálva készülhettek. Kozmával már az 1910-es évektől kezdve együtt dolgozott, először Pécsi fényképezett Kozmának (1914), majd 1921-ben Kozma készített a számára címlaptervet az egyik aktalbumához. Ezenkívül szecessziós stílusú szigneteket is tervezett a fényképésznek.¹⁹ Jó példája a hazai és nemzetközi alkotóműhelyek közötti kapcsolatoknak, hogy *A fényképező művészete* című könyvének címlapja Dagobert Pechének, a Budapesti Műhely nemzetközi analógiájaként ismert Wiener Werkstätte egyik művészeének a munkája.²⁰

Kozma felkérésének idején, 1914-ben, Pécsi már önálló műteremmel rendelkező, képzett fényképész: 1908 és 1910 között végezte el a müncheni fotográfusképzőt (Lehr- und Versuchsanstalt für Photographie, Chemigraphie, Lichtdruck und Gravüre). Tá-

nulmányai befejezése után, 1911-ben azonnal megnyitotta első műtermét Budapesten, először a Baross utcában, és az év második felében már a belvárosi Kígyó utca 4–6. szám alatt dolgozott. 1916-ban ismét műtermet váltott, és átköltözött a Medgyaszay István által tervezett art deco stílusú Dorottya utcai épület felső emeletére.²¹

A két művész – Kozma és Pécsi – pályájának véletlenszerű egybeesése, hogy éppen a Budapesti Műhely alapításakor (1913) kezdték meg a fotográfus közreműködésével az Iparrajziskola fotográfusok szakosztályának felállítását. A *Magyar Iparművészet* a művészeti közéletet érintő fontos eseményként számolt be erről az új intézményről.²² A fotóműtermek berendezése tekintetében szintén Pécsi pályájának elején történtek alapvető változások. A korábbi, kulisszaszerű színpadi hátterek egyre nagyobb ellenérzést váltottak ki a 20. század fordulóján a természetesebb és modernebb környezet híveiből. Pécsi, mint a szecesszió korának fényképésze, soha nem lett híve az olcsó és igénytelen papírmásé bútoroknak, és csak a minőségi drapériákat és bútorokat tartotta méltónak a művészi portréhoz, ezt az igényességet a külföldi tanulmányai során is elsajátította.²³ A modern művészet hatására idővel eljutott a sokkal tisztább és puritánabb tárgyi-as fényképezésig, bár magánemberként továbbra is régi és antik berendezési tárgyak közegeben élt.

Hogy pontosan miért választotta Kozma Lajos a 25 esztendőes Pécsit, arra az egyik lehetséges magyarázat a közös kulturális és társadalmi háttér, valamint a fiatal fényképész egyre közismertebbé váló fotóművészeti tevékenysége és művészethez való viszonya. Az sem lehet mellékes körülmény, hogy a Budapesti Műhely fotódokumentációjának keletkezése idején Pécsi pályája már meredeken emelkedett fölfelé, és kiállító művészként is egyre ismertebbé vált. 1910-ben együtt állított ki a Magyar Amatőrfényképezők Országos Szövetségének (MAOSZ) első nemzetközi fényképkiállításán (1910. június–július) müncheni tanárával, Frank Eugene Smithszel (1865–1936), aki világszerte a festői fotográfia egyik legnagyobb mesterének számított.²⁴ 1913-ban elnyerte a német fényképészszövetség legmagasabb díját, a Rudolf Dührkoop-érmet, és több külföldi fényképészeti társaság –



**Pécsi József Budapest,
Kígyó utca 4–6. sz.
alatti műtermének
szignetje / Signet
of József Pécsi's studio
at 4–6 Kígyó Street,
Budapest**

Magyar Fotográfiai
Múzeum, Pécsi
József-hagyaték,
Kecskemét

mint a London Salon of Photography, a Royal Photographic Society, a Süddeutscher Photographen-Verein – választotta a tagjai sorába. Erre az időre esik Bárczy István főpolgármester megbízása is, hogy szervezze meg a fent említett Iparrajziskola keretein belül a korszerű fényképészképzést. A kurzusok 1914-ben kezdődtek, és sokáig ez volt Magyarország egyetlen felsőfokú oktatási intézménye a fotográfia területén. Nem sokkal ezután jelent meg a fényképészeti szakkönyvnek tekinthető *A fényképező művészete*, és 1916-ban kezdett el tanítani a Dorottya utcai műtermében is, ahol magyar és külföldi diákok tucatjait képezte. Magániskoláját azonban már a Baross utcai, illetve a Kígyó utcai műtermének időszakában, 1911-ben elkezdte hirdetni, illetve működtetni.²⁵ 1932-ben újabb elismerés érte, amikor megkapta a Magyarország aranykoszorús mestere címet.²⁶ A környező országok fotóművészei közül pályafutását legutóbb František Drtikol cseh fotográfussal állították párhuzamba, mivel mindketten a késő szecessziótól és a festői fotográfiától jutottak el az 1920-as évek avantgardizmusáig.

A szakirodalom rendre visszatérő hivatkozása, hogy a Dorottya utcai műteremlakása – vagy annak egy

része – Kozma-bútorokkal volt berendezve, jöllehet minden kétséget kizáró bizonyítékot a teljes szakirodalom sem ismer.²⁷ A feltevések alapja egy nitrát filmkocka, illetve annak felirata: „*Műterem részlet II. Kozma Lajos enteriőre*”.²⁸ A felvétel valóban egy modern gardróbot ábrázol, de a fotográfus régi bútorokkal berendezett lakásáról fennmaradt fényképek alapján elképzelhetetlen egy ilyen szintű stíluskeveredés egy lakáson belül. Inkább az tűnik valószínűnek, hogy ez inkább egy Kozma által tervezett modern lakásról készített saját felvétele.

„*Izlésének disztíngváltságában van az ereje. Képei képek a szó legjobb értelmében*” – olvasható „arcképező-művészetéről” a *Magyar Iparművészet* 1916-os évfolyamának Krónika rovatában. A portréihoz hasonlóan az enteriőrképeit is a finom különbségek és a részletek kidolgozása jellemzik. Funkcionalista lakásokban a modern építészet stílusjegyeihez alkalmazkodva erős kontrasztokkal és merész beállításokkal kísérletezett, amint azt a rádiógyáros Erdődy család nappalijáról közölt képei mutatják (építész: Molnár Farkas), látható rajtuk a mobilizálható tárgyak áthelyezésének és kiretusálásának a gyakorlata is.²⁹

A Budapesti Műhely kiállítótermeiben némi visszafogottság érzékelhető, bár igyekezett a szokásos atmoszférateremtéssel feloldani a helyszín személytelenségét. A megfelelő (kiegyenlített vagy kontrasztos) világítás mellett a legnagyobb hangsúlyt az enteriőrökkel harmonizáló kulisszák olykor már-már színpadias elrendezésére helyezte. A kanapéra „dobott” drapériákkal, virágokkal, vagy a bútorokon látható könyvekkel, szobrokkal és egyéb tárgyakkal a polgári lakások otthonosságát próbálta megteremteni.

A kiegészítők felhasználásának módja nagyon közel állt a portréfényképezésről vallott nézeteihez, és többször is írt arról, hogy csak megfelelő művészetismeret és ízlés birtokában lehetséges összhangba hozni a modellt a környezetével: „*Óvakodjunk a rossz alakú és művészietlen régiségektől, amelyek gyakoriak és képeink csak értéksökkenést jelentenek*.”³⁰ Munkája során értelemszerűen a bemutatandó tárgyakra fókuszált, és kevésbé a terekre. Ágyak és kanapék esetében a szimmetrikus beállítást alkalmazta, tárgye gyűttesek felvételekor pedig inkább az oldalnézetet, hogy témáját



Pécsi József:
Kozma Lajos által
tervezett modern
gardrób /
József Pécsi: Modern
cloakroom designed
by Lajos Kozma
 1930-as évek,
 archív fotó
 (Magyar Fotográfiai
 Múzeum, Pécsi
 József-hagyaték,
 Kecskemét)



Pécsi József:
Kozma Lajos által
tervezett karosszék a
Budapesti Műhely
Lakásberendező
Vállalat bemutató-
termében, Budapest /
József Pécsi: Armchair
designed by
Lajos Kozma at the
showroom of the
Budapest Workshop
Interior Design
Company, Budapest
 1914, archív fotó
 (MMA – Magyar
 Építészeti Múzeum
 és Műemlékvédelmi
 Dokumentációs
 Központ, Budapest)

több nézőpontból lehessen látni. Amikor csak egy bútort emelt ki, akkor a háttér kiválasztása különösen fontos szerepet kapott. A jellegzetes Kozma-székek esetében egyedül a padlóra és a falra vetülő árnyékok játéka az egyetlen kiegészítő látványelem, és így tudta a figyelmet a bútor formájára és díszítményeire irányítani. Művészi portréknál ugyanakkor kifejezetten tartózkodott attól a megoldástól, hogy modelljét ilyen közel helyezze a háttérhez, mert az arra vetülő

árnyék éles sziluettjét zavarónak tartotta.³¹ Máskor szélesre húzott függönyt használt háttérként, és így készítette el a különböző tárgyakból álló, csendélet-hez hasonló enteriőrfotóit. „*A nemesebb anyagok függönyszerű drapírozásával [...] kitűnően jelezhetjük az előkelő enteriőr hangulatát*” – írja 1926-ban a művészi fotográfia kapcsán.³² Visszatérő eleme az eszköztárának, hogy egyes darabokat – szobor, váza, csipke, drapéria és könyv kombinációja – vándormotívumként többször is felhasználta a művészi hatáskeltés eszközeként. Pécsi szecessziós enteriőrfotográfiáit ezek a portréfestők által is kedvelt díszítőelemek teszik egyedivé és felismerhetővé. Képeinek elemzésekor azonban nem feledhetjük azt sem, hogy fotóművészként ő ekkor még a festői fotográfia elkötelezett híve és képviselője.

Pécsi nem teremtett új műfajt az enteriőrfényképeivel, de azok stílusa és megközelítési módja teljes szinkronban állt a művészetével. Szavaival élve „rövidre szabott interpretálással”, vagyis a környezet kizárásával és a tárgyra koncentrálni dolgozott, legyen a témája enteriőr vagy művészeti tárgy. Képzettsége, technikai tudása és szakirodalmi tájékozottsága is kellő alapot nyújtott az ilyen típusú feladatok magas színvonalú elvégzésére. Kozma műhelyének végigfényképezésekor az elsődleges feladat az volt, hogy úgy adjon átfogó képet az üzlethelyiségről és annak lakásberendezési tárgyairól, mint ahogy a nézőt a saját otthonában kalauzsolná végig a fényképész. Mivel azt is be kellett mutatnia, hogy Kozma egyedi tervezésű bútorai miért olyan különlegesek, nagy figyelmet fordított arra, hogy a bútorok faragásai, sarkai, peremei, esztergált lábai és meghatározó díszítményei jól kivehetők legyenek, és kellő fényt kapjanak. Ugyanezt a célt szolgálták az olyan típusú részletek, mint az egyik kanapé szépen ívelt karfája, vagy az a mód, ahogyan a látszólag jelentéktelen kiegészítővel szinte varázsütésre megteremtette a hely hangulatát.

Említettük már, hogy milyen nagy érzékkel rendezte el és világította meg a dekorálásra szolgáló textiliákat. Az egyik felvételen a padlóra omló selyemfényű bársonydrapériát olyan esztétikusan fényképezte le, hogy annak elhelyezkedése és látványa még na-





Pécsi József: Enteriőr egy Kozma Lajos által tervezett karosszékkal a Budapesti Műhely Lakásberendező Vállalat bemutatótermében, Budapest / József Pécsi: Interior with an armchair designed by Lajos Kozma at the showroom of the Budapest Workshop Interior Design Company, Budapest 1914, archív fotó (MMA – Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, Budapest)

gyobb hangsúlyt adott a mellette lévő szekrénynek. A kép dramaturgiája szempontjából természetesen az is elképzelhető, hogy csak az ablak alatti ürességet akarta valamiképpen ellensúlyozni.

A Budapesti Műhely fotósorozatában a művészi képalkotás valamennyi általa fontosnak tartott jellemzőjét felfedezhetjük. Írásai alapján számára a tónusgazdagság, az élesség-életlenség és a megfelelő világítás alkalmazása jelentette a „képszerűség” és a mesterségbeli tudás fokmérőjét. Mivel a korabeli technika segítségével az eredeti színeket csak a fekete-fehér tónusértékekkel tudták pótolni, dokumentatív szempontból sem volt érdektelen egy fénykép tónustartománya. Egy évvel a halála előtt – 1955-ben – a következőket olvasta fel az egyik előadásán: „*Bármely műfajhoz is tartozzon a fénykép, súlyt kell helyezni a tónusok*

szép, lépcsőzetes felépítésére, amihez csak a leggyakorlatabb mesterek bírnak kellő érzékkel”.³³

Az Alkotmány utca és a Vécsey utca sarkán álló épületről teljes összkép nem készült, csak a műhely homlokzatáról és bejáratáról maradtak fenn felvételek. Már-már szürreális hatást kelt az a viszonylag kisméretű és sötét tónusú felvétele, amely frontálisan és szemmagasságból mutatja be a műhely homlokzatát. A felvétel szembetűnő érdekessége, hogy a bejáratú ajtó teljesen sötétbe burkolódik a mély ajtófülkében. Ennek tökéletes ellentéte az első emeleti szint nyugalmat árasztó, szimmetrikusan komponált jelene: a félköríves ablak mögött csipketerítővel letakart asztal áll, kétoldalt gondosan redőzött, világos színű függönyökkel. Az ablakfülke berendezését ugyanezzel az asztallal belülről is lefényképezte, a külső és a

**Pécsi József:
Kozma Lajos által
tervezett üveges
könyvszekrény a
Budapesti Műhely
Lakásberendező
Vállalat kiállítási
helyiségeinek
földszintjén, Budapest /
József Pécsi:
Glass bookcase
designed by Lajos
Kozma on the ground
floor at the showroom
of the Budapest
Workshop Interior
Design Company,
Budapest
1914, archív fotó,
forrás: Magyar
Iparművészet, 1914**



belső kép így alkot egységet. A külső főbejárat fülkéjének esetében Pécsi láthatóan igyekezett elkerülni a konvencionális megoldásokat, és a félig nyitott ajtó látványával próbálta megtörni a kép statikusságát. A kapubejáró dekoratív peremének megvilágítása azonban nem sikerült tökéletesen.

A fotósorozat külön értéke, hogy fennmaradtak a nagyításokat hordozó eredeti kartonok, hátoldalukon Pécsi pecsétjével: *Pécsi József / Budapest / Kígyó u. 4-6 / Telefon / -*. Az előlap szintén szignált, és a nagyítások alatt valószínűleg a szerző – vagy Kozma – ceruzás szignói és a készítés dátuma – 1914 – látható. Mivel az eredeti negatívok nem maradtak fenn, így nem tudjuk, hogy a képek méretei hogyan viszonyulnak a negatívokhoz. A nagyítások méretei néhol szokatlannak, ilyen a műhely homlokzatát ábrázoló sötétbarna színű nagyítás, ennek mérete: 18,5 x 9 centiméter. A „faltól falig” kompozíció arra enged következtetni, hogy a nagyítást utólag vágták „méretre”. A Budapesti Műhely mintaszobáinak képei közül jó néhány nyomtatásban is megjelent. A fényképész nevének mellőzése érdekes jelzése annak a gyakorlatnak, hogy milyen következetesen választották el egymástól a művészi és nem művészi – dokumentatív, illusztrációs – fotográfiákat a sajtóban a képek funkciója szerint.³⁴

Pécsi pályafutásának egészét figyelembe véve a Budapesti Műhely fotói nem csupán szakmája technikai vetületeit tárják föl. Mivel ezek a képek a szecessziós korszakának számos jellegzetességét – dekorativitás, a Pécsire jellemző arányérzék és jó stílus – magukon viselik, nem tekinthetjük az épület- és műtárgyfotóit pusztán a művészete melléktermékeinek. Képeinek általános jellemzését 1931-ben Hevesy Iván a következőképpen foglalta össze: „[...] képeiben újra és újra valami búvós tartózkodást, valami túlokos önmérsékletet

**Pécsi József: A Budapesti Műhely Lakásberendező Vállalat
bemutatótermének Kozma Lajos által tervezett főbejárata,
Budapest / József Pécsi: Main entrance
of the showroom of the Budapest Workshop Interior Design
Company, Budapest, designed by Lajos Kozma
1914, archív fotó (MMA – Magyar Építészeti
Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs
Központ, Budapest)**



Repró: MMA – Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, Budapest



Repró: Iparművészeti Múzeum, Adattár, Budapest

**Pécsi József: A Magyar Könyv- és Reklámművészek Társaságának kiállítása az Iparművészeti Múzeumban 1930-ban /
József Pécsi: Exhibition of the Society of Hungarian Book and Advertising Artists at the Museum of Applied Arts, Budapest (1930)**
1930, archív fotó (Iparművészeti Múzeum, Adattár, Budapest)

érzünk. Legmerészebb, legmodernebb megoldásaiban is azt látjuk, hogy mily gonddal vigyáz képeinek előkelő csiszoltságára, kellemes, tetszetős és szalonképes voltára.”³⁵

Kozma és Pécsi kapcsolata a műhely felszámolása (1919) és a cég átalakulása után sem szűnt meg, ennek példája a magyar könyv- és reklámművészek 1930-ban rendezett kiállítása az Iparművészeti Múzeumban. Ezen a rendezvényen mindketten a tanítványaikkal együtt állítottak ki, és a parvánokról Pécsi József is készített fényképet.

CSENGEL-PLANK IBOLYA
fotótörténész, az Országgyűlési Múzeum
fotógyűjtemény-vezetője

Jegyzetek

1. Pécsi József: *A fényképező művészete. Műmellékletekkel.* A Fény, Budapest, 1916 (a továbbiakban: Pécsi 1916), 14., 2. kiad.: 1928, 3. kiad.: 1999.
2. Pécsi József: *Különfélék. Összegyűjtött írások a fotográfiáról.* Szerk. Gera Mihály – Dr. Tóth Piroska. Intera, Budapest, 1999 (a továbbiakban: Pécsi 1999); Pécsi 1916. Ezúton köszönöm Albertini Béla fotótörténésznek, hogy *A fényképező művészete* című kötet megjelenési idejével kapcsolatos kritikái észrevételeit megosztotta velem. Véleménye szerint elképzelhető, hogy a kötet tényleges kiadási dátuma 1917. A téma azonban további kutatást igényel.
3. Magyar Fotográfiai Múzeum (a továbbiakban: MFM), Pécsi-József hagyaték, 1. doboz; Beke László: Pécsi József születésének 100. évfordulójára. In: *A fénykép varázsa*

- (1839–1989). *Tizenkét kiállítás a magyar fotográfia 150 éves történetéből*. Szerk. Gera Mihály. Magyar Fotóművészek Szövetsége – Szabad Tér Kiadó, Budapest, 1989 (a továbbiakban: Beke 1989), 244.
4. Pécsi József felvételei a Budapesti Műhelyről, MMA – Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, Kaesz Gyula hagyatéka, ltsz. 70.022.2016.1–70.022.2016.37.
 5. Branczik Márta: A Budapesti Műhely bemutatóterme. In: Bor Ferenc – Branczik Márta – Dévényi Tamás: *Neoreneszánsz palota a Szabadság téren. Az Inter-Európa Bank székháza*. Szerk. Dévényi Tamás. Inter-Európa Bank Nyrt., Budapest, 2006 (a továbbiakban: Branczik 2006), 29–55. Megfigyelései szerint a 33 darab fényképből 29-ről mondható el, hogy minden kétséget kizáróan a Budapesti Műhelyben készültek. (38.)
 6. MFM, Pécsi József-hagyaték, 3. doboz: Nagy alakú üzleti könyv.
 7. Nádai Pál: *Az iparművészet Magyarországon*. Budapest, 1920.
 8. Az Iparművészeti Múzeum online adatbázisában már tanulmányozható jó néhány darab Weinwurm Antal enteriőr- és tárgyfelvételei közül: <http://gyujtemeny.imm.hu/keres?sa=1&s=Weinwurm>
 9. *Lajta Béla építő (1873–1920)*. Budapest Főváros Levéltára kiállítása, 2010. október 12. – 2011. február 11. Rend. Csáki Tamás; Lajta Béla Virtuális Archívum: <http://lajtaarchiv.hu/mujjegyzek/> – Szerk. Csáki Tamás; „Édesapámmak nagyapámról”. Emlékkiállítás Novák Ede építész munkásságáról. TIT Stúdió Egyesület, Budapest, 2009. október 13–26.
 10. *Budapest új épületei*. 1–2. Anton Schroll & Co., Bécs, 1910 körül; *Das Interieur*, 1903.
 11. A szubjektív fotográfia előretörése ellenére a fotóamatőrök továbbra is igényelték a technika problémáival foglalkozó cikkeket és útmutatásokat. Ld. Dr. Moller Miklós: *A fotografálás elemei műkedvelő fotografusok számára*. Czettel és Deutsch-féle Muv. Int., Budapest, 1893; Braun Henrik: *Interieur felvételekről*. *Magyar Fényképeszteti Lapok*, 1899, 81–84.; Kohlman Artúr: Szobafelvételek. *Az Amatőr*, 1908, 145–147.; 161–162., 169–171.; Kiss Zoltán: *A fényképezés kézikönyve*. Szombathely, 1909; Hoffmann Viktor: *A fényképezés útmutatója*. A Fény, Budapest, 1917.
 12. Cs. Plank Ibolya: Dekoratív képek. Seidner Zoltán fényképei Kozma Lajos épületeiről. In: *Kozma Lajos modern épületei*. Szerk. Horányi Éva. Terc, Budapest, 2006, 28–68.
 13. *Magyar Iparművészet*, 1916, XIX. évf. 3. sz. Krónika rovat, 119.
 14. *Magyar Iparművészet*, 1914, XVII. évf. 3. sz. 129–136., 141–144.
 15. Gerry Beegan: The Studio: Photomechanical Reproduction and the Changing Status of Design. *Design Issues*, Vol. 23, No. 4 (Autumn 2007), 46–61., online: <http://www.jstor.org/stable/25224132>
 16. Iparművészeti Múzeum, Rosner Károly-hagyaték, ltsz. F24.424-24.743, 22-876-898. Itt szeretném megköszönni dr. Horváth Hildának és az Iparművészeti Múzeum Adattára és fotótára kollégáinak, hogy biztosították számomra a zavartalan kutatást.
 17. Sümegi György: Pécsi József cikkei, tanulmányai. Utószó. In: Pécsi 1999, ld. *Fotóművészet*, 1999/1–2, XLII. évf. 1–2. sz. 103–105.
 18. Dr. Karl Layer: *Oberungarische Habanen Keramik*. Friedrich Ernst Hübsch Verlag, Berlin–Leipzig–Wien, 1927.
 19. Pécsi 1999, 218.; *Magyar Grafika*, 1921, II. évf. 6. sz. 100.; *12 Akt Aufnahmen von Josef Pécsi*. Verlag W. J. Mörlins, Berlin, W.15. 1921.
 20. Branczik 2006, 52.
 21. A budapesti Dorottya utca 8. szám alatt működő fényképezési műterem építéstörténetének kutatása néhány évvel ezelőtt, az épület szállodává történő átalakításakor kapott újabb lendületet. Csengel Péter és Csengel-Plank Ibolya kutatási dokumentációja (2013) után Gesztesi Albert építész foglalkozott tovább az épület történetével. Gesztesi Albert: *Dorottya utca 8. Elpusztított házak nyomában*. Kézirat, 2018.
 22. Budapesti Műhely. *Magyar Iparművészet*, 1914, XVII. évf. 2. sz. Kiállítások rovat, 95. (a továbbiakban: MI 1914); *Fotografusok szakosztálya*. *Magyar Iparművészet*, 1915, XVIII. évf. 1. sz. 50.
 23. Pécsi 1916.
 24. Albertini Béla: Két mítosszal kevesebb – Egy Pécsi József portréről és előzményeiről. *Fotóművészet*, 2017/3, LX. évf. 3. sz. 98–101.
 25. Szakoktatás hivatásos fényképezők és amatőrök részére. *A Fény*, 1911, 43.
 26. MFM, Pécsi József-hagyaték, Pécsi gépelt, és kézzel javított életrajzai, é. n.
 27. *Pécsi József. Fényképeszkönyv*. Bevezető: Kincses Károly. Magyar Fotóművészek Szövetsége – Magyar Fotográfiai Múzeum, 2006, 10.; Beke 1989, 243.
 28. MFM, Pécsi József-nitrátmegatívok, ltsz. 0191033-059.
 29. Molnár Farkas: A bérlakás lakhatóvá tétele. Erdődy-lakás, Molnár Farkas munkája. *Tér és Forma*, 1931, IV. évf. 4. sz. 135–137.
 30. Pécsi 1916, 93.
 31. Pécsi 1999, 49.
 32. Uo. 51.
 33. MFM, Pécsi József-hagyaték, 1. doboz: Pécsi József: *A művészi fénykép kritikája*. Gépelt tanulmány.
 34. Vitéz Miklós: *Budapesti Műhely*. Világosság Könyvnyomda Rt., Budapest, é. n. [1913]; *Innendekoration*, 1921, XXXII. Jahrg. Januar–Februar, 44., 57.; Michael Jos. Eisler: *Arbeiten von Ludwig Kozma* – Budapest. *Innendekoration*, 1914, XXV. Jahrg. August, 327–347.; MI 1914; SZ. J. [Szablya János]: Budapesti Műhely. *A Kéve könyve*, 6. köt., é. n. [1914], 44–46.
 35. Hevesy Iván: A fényképkiallításról. *Magyar Fotográfia*, 1931, XI. évf. 9. sz.

Utóhatások

Egy mai belsőépítész vallomása Kozma Lajosról

Somlai Tibor:
Akvárium Klub, büfé,
Budapest /
Tibor Somlai: Snack
bar. Akvárium Klub,
public entertainment
venue, Budapest
2014

► Kozma Lajos műveihez több nagyon fontos élményem kapcsolódik. Horányi Évával, az Iparművészeti Múzeum Bútorgyűjteményének főmuzeológusával a 2006-os Kozma-kiállítás előkészítésén dolgoztunk. *(Az új ház. Kozma Lajos modern villái. Iparművészeti Múzeum, Budapest, 2006. november 24. – május 13. Rend. Horányi Éva – a szerk.)* Korábban eszünk ágá-

ban sem volt arra gondolni, hogy a Molnár Farkas által 1932-ben tervezett Budapest II., Hankóczy utca 3/a szám alatti egykori Balla-villa belsejét nem maga Molnár alkotta, hanem egy másik, nála több mint tíz évvel idősebb építész-iparművésszel terveztették meg. Horányi Éva archív fényképek elemzése alapján mégis erre jutott! A dolog fordítva nézve is meglepő. Kozma



Fotó: Szántó Tamás



Lajos, a nemcsak itthon, de főleg a német nyelvterületen addigra már igazán ismert építész-iparművész elvállalta a nála jóval fiatalabb kollégája által tervezett villa belsőépítészeti kialakításának megtervezését. Gyakorló belsőépítészként ezt a Kozmára jellemző alkalmazkodni tudást tartom ars poeticámnak. Kozma az 1920-as évek végétől teljesen elkötelezett híve és terjesztője lett a modernizmusnak, de talán a pályája elejét jellemző Budapesti Műhely-korszak utóhatásaként a nagyon visszafogott, modern belsőben is meg tudta találni a praktikum és az esztétikum megfelelő arányát. Olyan egyszerűnek tűnő, de gyakran

refinált megoldású bútorokat tudott alkotni, amelyek nagyon jól és könnyen használhatók, mégis szemet gyönyörködtetők.

Ez a fajta gondolkodás hatott rám akkor is, amikor a közelmúltban az Ybl Miklós tervezte Várkert Kioszk (1882, eredetileg szivattyúgépház és kávéház, ma Ybl Budai Kreatív Ház néven rendezvényközpont és kávéház – *a szerk.*) belső tereinek felújításán és átalakításán dolgoztam. Magamnak is elég furcsa bevallani, de még ebben a teljesen kortárs munkámban is Kozma Lajos műveinek az ihletését éreztem. A Várkert Kioszkban a liftnek a korábbi átalakításból ott maradt



Kozma Lajos:
Kétlakásos családi ház
látványterve (Budapest
II., Berkenye u. 19.,
Magyar-villa) /
Lajos Kozma:
Visual design of a
two-flat family house
(Magyar Villa,
19 Berkenye Street,
Budapest, II)

1936, papír, akvarell,
 30x42 cm
 (Iparművészeti
 Múzeum, Budapest)

hatszögletű burkolatát kellett valahogy megoldanom. Egy negyedköríves gipszkarton fallal vettem körbe, amitől az egész tér is otthonosabbá vált, mert sokkal kellemesebb egy íves felület mellett elhaladni. A köríves fal ötletét a Kozma által tervezett Budapest II., Berkenye utcai egykori Magyar-villa nyugati homlokzatából kiugró emeleti félköríves rész adta. Kozmát annak idején kritizálták, mert öncélúnak és megtévesztőnek találták ezt a megoldást, amely azt a hatást kelti, mintha félköríves lépcsőházat rejtene magában. Valójában arról volt szó, hogy Kozma nem akarta, hogy a rendkívül nagyvonalúan tervezett emeleti lakás 12 méter hosszú nappalija a nyugati oldalon egyenes fallal érjen véget, mert az szerintem nagyon lett volna, ezért íves záródást tervezett. Az Ipar-



Somlai Tibor:
Akvárium Klub,
jegypénztár, Budapest /
Tibor Somlai:
Ticket office.
Akvárium Klub, public
entertainment venue,
Budapest
 2014

KOZMA-EMLÉKÉV



Fotó: Somlai Tibor

Somlai Tibor: Belvárosi Színház, vizesblokk, Budapest /
Tibor Somlai: Sanitary block. Inner City Theatre, Budapest
 2004

művészeti Múzeum Adattárában fennmaradt eredeti tervekből tudjuk, hogy erre az íves felületre Kozma egy abba simuló, ívelt üvegű ablakot is tervezett. Ezt le is gyártották, de az építető lánya, akivel még volt alkalmam beszélgetni, az építés során meggondolta magát, és lemondta az íves ablakot.

Kozma munkássága iránti rajongásomat az is táplálta, hogy a szüleim jóban voltak az építész több megbízójával is, így az előbb említett Magyar Klárával, és Goj Andorral is, akinek 1942-ben a Budapest XII., Dobsinai utca 23. szám alatti házat tervezte. A 2006-

Fotó: Szántó Tamás

2018/7

41. oldal



Fotó: Somlai Tibor



Somlai Tibor: Budai villa, szobabelső / Tibor Somlai: Room interior. Villa, Budapest 2012

általán nem volt ritka. Kozma Budapest II, Herman Ottó út 10. szám alatti, összességében lenyűgözően modern egykori Klinger-villájában a női hálószoba fehér neorokokó-art deco berendezést kapott, mert feltehetőleg a ház asszonya ezt kívánta. A szintén Kozma által a Márkus család számára átalakított Budapest II., Veronika utcai lakás előszobája és hallja még chinoiserie-art deco stílusú, a nappali már minden ízében modernista volt.

Hasonló példákat ismerünk más korabeli építészek és belsőépítészek műveiből. A Bán Sándor által 1937-ben tervezett Villányi úti egykori Juhász-villában a jelenlegi tulajdonos által mintaszerűen felújított, illetve rekonstruált földszinti enteriőr eredetileg egészében véve egységesen modernista volt. Ugyanakkor a férfidolgozószoba Hidegh Dezső tervezte, nagyon elegáns, karakteres berendezése, különösen annak faragott díszítése inkább Kozma egykori mesterének, Lajta Bélának a világát idézi. Kozma különlegesen hosszú utat járt be a szecessziótól a neobarokkon át a modernizmusig. Ezt megrendelőinek egy része is tudta, nyilván ezért is kértek tőle olykor a modernista korszakában is olyan arany-fehér színezésű bútorokat, amelyek az 1910-es, 1920-as évek Kozma-bútorait idézték. Kozma műveit nézve mindig nagyon tetszett, ahogy rendkívül egyedülálló módon keverte egyazon helyiségen belül a furnézott és a színes lakkcsiszolt bútorokat. Erre jó példa az a Rómer Flóris utcai, eredetileg 19. századi kétlakásos villa, amelynek a 20. századi átépítését Hajós Alfréd, a belsőket pedig Kozma Lajos tervezte. Itt az egyik helyiségben az egyik oldalra piros-fehér lakkcsiszolt felületű bútorokat helyezett, a szoba túloldalán pedig diófurnézott alacsony és magas könyvszekrények sorakoztak. Bátran alkalmazta és variálta a bútorokon a színeket, gyakran festette a szekrényajtókat és bútorfrontokat piros-sárga-kék színűre. Kozma gyakran alkalmazta a „lebegő polcokat” is. A terhelés ellenére is behajlás nélkül, a falak mentén szinte absztrakt síkként lebegni látszó polcok sorát a rakodófelület aljába alig láthatóan besüly-



Somlai Tibor:
Belvárosi Színház,
ruhatár, Budapest /
Tibor Somlai:
Cloakroom. Inner City
Theatre, Budapest
2004

os Kozma-kiállítás tanulmánykötetében írtam erről a családi házról (*Kozma Lajos modern épületei*. Szerk. Horányi Éva. Terc, 2006, 186–193. o. – a szerk.), amelyet leginkább a mértéktartó modern szóval lehetne leírni. Rendkívül érdekes, hogy a modern külső ellenére, valószínűleg az építettó kívánságára, a fogadószobákba Kozma neobarokk stílusú bútorokat helyezett. Az is az építettó kívánsága lehetett, hogy a férfinálósobát viszont egyszerű, modern vonalú bútorokkal rendezték be. Ez az éles kettősség egy lakáson belül egy-

lyesztett és a falba elég gyakran bekötött tartóelemekkel oldotta meg.

Keresztapám egyik legjobb barátja Kozma általános építési vállalkozója volt. Ő mesélte, hogy ha Kozma észrevette, hogy a parkettát nem megfelelően rakták le egy általa tervezett lakásban, akkor fel sem merült, hogy „hagyjuk, majd egy szép szőnyeggel eltakarják”, hanem ellentmondást nem tűrve azonnal felszedette és újrarakatta azt. Újabban nagyon sok, két világháború közötti bútorra igyekeznek rászűrni, hogy Kozma tervezte, pedig ezek hitelessége gyakran kérdéses. Néhány jó kezű kortárs, például Gróf József, Kaesz

Gyula, Kóródy György sokszor nagyon hasonló, egyedi ízű bútorokat tervezett. Azokról a darabokról lehet biztosan elmondani, hogy Kozma-bútorok, amelyeknek netán fennmaradt a rajza az egykori megbízónál, valamilyen közgyűjteményben, vagy van róla valamilyen más, hitelt érdemlő adat, a legbiztosabb, ha annak idején Kozma neve alatt publikálták. Kozmával kapcsolatban érdekes adalék jó néhány bútornak átmenetisége. Ismerek egy Budapesti Műhely címkével ellátott szekretert tőle, amelyen az intarzia a korszakba illeszkedő puttószerű figurákat mutat, a bútor teste szögletes téglatest, ugyanakkor a plasztikus rátett



Kozma Lajos: Lakószoba berendezési terve / Lajos Kozma: Interior design for a living room
1930-as évek eleje, pausz, színes ceruza, 32x20 cm

Somlai Tibor:
Magánlakás,
szobabelső, Budapest /
Tibor Somlai:
Room interior.
Private flat, Budapest
2011



Fotó: Somlai Tibor

díszítés lapokból van kivágva. Hasonló átmenetet mutat egy nagy, szintén a Budapesti Műhely-időkből származó, cégjelzéssel is ellátott háromajtós szekrénye.

Amikor az eredetileg Domány Ferenc által 1938-ban tervezett egykori Broadway mozi legutóbbi átalakítását terveztem Belvárosi Színházzá, nagy gondban voltam, hogy milyen székeket tegyek az öltözőkbe és a színésztársalgóba. Végül az 1936-ban épült nyaralónkban lévő farugós Kozma-szék adta az ihletet, amelyhez hasonlót annak idején ő is alkalmazott az egyik általa tervezett utazási irodában. A szék szerkezetét kis módosításokkal lemásoltattam egy szék-

gyártóval a szükséges példányszámban, és narancs és almazöld színűre festtettem. Jól bevált a mindennapi színházi használatban.

Nem adok igazat Kozma kortársának, Granasztói Pál építészeti írónak abban, hogy a Kozma által tervezett otthonokban semmit sem lehetett elmozdítani anélkül, hogy a tárgyak gondosan kiszámított harmóniája ne sérült volna. Véleményem szerint Kozma enteriőrjei sok, Bauhaus-elvek szerint kialakított belsővel szemben élhetőek és dekoratívak.

SOMLAI TIBOR
belsőépítész



Fotó: Somlai Tibor

Somlai Tibor:
Belvárosi Színház,
társalgó, Budapest /
Tibor Somlai: Foyer.
Inner City Theatre,
Budapest
2004

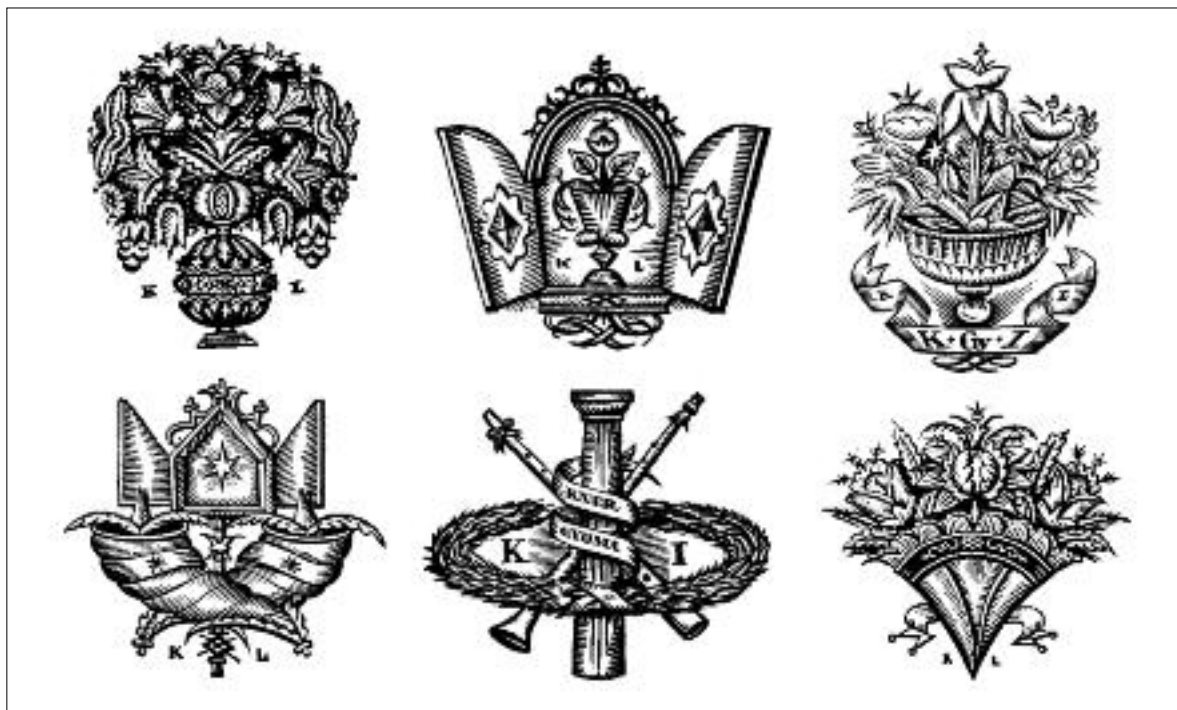
Kner Imre: Kozma Lajos mint könyvművész

Részletek Kner Imrének az eredetileg a Gutenberg Jahrbuch 1930. évi folyamában a 298–328. oldalon, Mainzban megjelent tanulmányából, melyet Haiman György fordított, és magyarul a Magyar Grafika 1990, XXXIV. évfolyam 6. számának 17–26. oldalán jelent meg. A részleteket és az illusztrációkat Kiss Éva művészettörténész válogatta.

► Ez a tanulmány egy olyan ember könyvművészeti tevékenységét mutatja be, akit külföldön, különösen Németországban, elsősorban építészként ismernek. Könyvművészeti munkásságát egy személyiség kisugárzásaként kell értékelnünk. Egy művész életművét

más módon nem is becsülhetjük fel, amikor saját korába és környezetébe állítjuk, hogy megteremtjük az igaz és igazságos megítélés alapjait. Annak azonban, hogy Kozma személyiségét különös nyomatékkal hangsúlyozzuk, fontos oka van. Elsőnek azt a tényt említjük, hogy Kozma, mint ma csak kevés művész, mindig arra törekszik, hogy a legjelentéktlenebb munkának is, amit saját szempontjai szerint végezhet, valamennyi vonatkozását kikutassa, és mind a koncepciót, mind a kivitelt ugyanolyan intenzitással valóra váltsa. Sohasem vizsgálja a feladatnak a ráfordított időhöz és energiához való viszonyát. Amennyire ért a technika, a gazdaságosság és a gyakorlati használha-

Kozma Lajos: Fametszet díszek a Monumenta Literarum című könyvsorozathoz (Kner Izidor, Gyoma, 1921–1922) / Lajos Kozma: Xylograph ornaments for the book series Monumenta Literarum (Izidor Kner, Gyoma, 1921–1922)



Repró: Gyomai Kner Nyomda / Kner Gyűjtemény, Gyomaendrőd

tóság követelményeinek érvényesítéséhez, olyannyira nincsen tekintettel saját magára. Nem hagyja addig abba a munkát, amíg az érzése szerinti végleges megoldást, amely stílusa akkori fejlődési fokának egészen és teljesen megfelel, meg nem találta. Ha megfigyeljük munkamódszerét, csakhamar megállapíthatjuk, hogy ez az ember mindig a teljességre törekszik, és képtelen másképp, mint szervesen gondolkodni. Nem köti magát egyetlen, kiragadott részlethez, mert azt csak az egészhez viszonyítva hajlandó értékelni. Ha a tervezett mű valamely részletével elégedetlen, nem törli ezt az egyet, hanem az egészet újra felvázolja, mert a részletet csak az egészbe besorolva tudja újrafogalmazni. Alkotásai növények vagy szerves élőlények módjára úgy növekednek, mintha fejlődési stádiumaikat pillanatfelvételekkel rögzítették volna. Egy-egy vázlata egy-egy állapotot tükröz, amely nemcsak részleteiben tér el az előzőtől, hanem a belső összefüggések megváltoztatását és továbbfejlesztését is mutatja. A vázlatsorozat végén egy alkotás áll, ami szűkszerűen vált azzá, ami; részei magától értetődően illeszkednek az egészbe, annyira, hogy szerepükön, beilleszkedésükön és hangsúlyukon vitatkozni sem lehet. Kozma azáltal jutott el ehhez a munkamódszerhez, hogy egyéniségét mindig és fáradhatatlanul a munkának szenteli, és mindig elsőrendű számára, hogy az aktuális feladat elvi kérdéseit tisztázza. Saját magát nevelte arra, hogy – gyakran még az előző feladat végleges kialakítása és részletes kimunkálása közben – az új feladat minden vonatkozását először gondolatban tisztázza, és csak akkor nyúljon a ceruzához, ha teendőjét világosan felismerte és minden tekintetben rögzítette. Így jár el éppen úgy egy kis szignetnél, mint egy tekintélyes nagyépítkezésnél. [...]

[...] A szellemi alkotások iránti tisztelete nagyon korán vezette ahhoz a nagy felismeréshez, hogy a könyv kapocs nemzedékünk és a múlt között, s hogy benne az emberiség egész hagyománya halmozódott fel. Kozma a könyvben nemcsak egy író művét látja, hanem egy korszak, egy nemzedék, egy kultúrkör alkotását, de az ipari terméket is, keletkezése idejének formai törekvését. Már fiatal művésznövendékként megérezte a lehetőségeket, amelyek a könyv zárt egységének megalkotásában rejlenek. Már első kísérle-

teinél arra törekedett, hogy az általa tervezett könyv olyan egység legyen, ahol munkája a könyv minden részletére, még az olyan kicsinységre, mint a könyv fűzése, kiterjed. Mivel kora ifjúságától belső és elszakíthatatlan szálak kötötték a könyvhöz, és mivel szinte korlátlan termékenysége sosem csillapodik, s természeti szükséglet számára, hogy az önmaga által állí-

Kozma Lajos: Burkoló Kozma Lajos szignetkönyvéhez (Kner Izidor, Gyoma, 1925) / Lajos Kozma: Cover of the volume Signet Book by Lajos Kozma (Izidor Kner, Gyoma, 1925)



Repró: Gyomai Kner Nyomda / Kner Gyűjtemény, Gyomaendrőd



Kozma Lajos: Szigetek (emlélmák). Megjelentek Kner Imre Nyolc levél a reklámról című kiadványában (Kner Izidor, Gyoma, 1935) / Lajos Kozma: Signets (emblems) published in the circular letter series Nyolc levél a reklámról / Eight Letters on Advertisement/ by Imre Kner (Izidor Kner, Gyoma, 1935)

tott feladatokon próbára tegye erejét: főoglalkozása mellé a könyvművészetet választotta. Életének azokban a szakaszaiban, amikor a maga építészeti tevékenységét külső okok miatt korlátoznia vagy időnként szüneteltetnie kellett, a könyvhöz fordult, hogy szenvedélyének hódoljon. Ez időszakokban azonban rendszerint maga választotta feladatokon dolgozott, s megtalálta a módját, hogy ötleteit, programját kiadóival közösen formálja, biztosítva magának a kellő művészi szabadságot. Olyan periódusai, amelyekre élénkebb könyvművészeti tevékenység volt a jellemző, általában építési munkájának egy lezárt szakaszát követték. Ezek a magába szállás, a belső leszámolás időszakai; többnyire valamilyen váltás, stílusának változása, beállítottságának fordulata megy végbe. Fontos állomások ezek a művész életében. Ilyenkor summazza előző építőművészi alkotásának szakaszát, amit életművének másik oldala, a könyvművészet egészít ki és személyiségének megértéséhez fontos adatokat szolgáltat. A Kozma-jelenséget azonban nem csak az elmondottak alapján kell értékelni. Olyan ember és kortárs, aki a nemzedékünknek adatott fontos és különös évtizedeket résztvevőként és alkotóan élte meg. Az élet sűrűjében élt, mivel a könyvművész, mintúgy

az építész nem a l'art pour l'art elefántcsonttornyában alkot, hanem korának gyakorlati lehetőségeihez, a valóságban gyökerező feladataihoz kötődik. Életét és fejlődését szülőhazájának sajátos kérdései alkotóan befolyásolták. Kozma magyar, lakója egy kis országnak, amely évszázadokon át a nyugati keresztény civilizáció és az ázsiai barbárság vad háborúinak színhelye volt. [...]

[...]

Kozma Lajos Kiskorpadon, Somogy megyében, 1884-ben született. Miután szülei elváltak, gyermekéit egy nagybátyjánál töltötte Kozmapusztán egy uradalomban, ugyancsak Somogy megyében, a Balatontól délre. Mivel Magyarországon az iparosodás viszonylag lassan ment végbe azokon a területeken, amelyek távol estek a nagy nemzetközi kereskedelmi utaktól, a városoktól és vásáraiktól, a népművészet sokkal tovább megtartotta eredetiségét, mint bárhol Európában. Somogy megye és jelesül Kozmapusztán az eredeti és magas fejlettségű nép- és pásztorművészetnek különösen gazdag lelőhelye. Kozma Lajos fiatal kora óta állandó és élénk érintkezésben volt ezzel a népművészettel, és máig megőrizte iránta való mélyen bensőséges érzékenységét. Középiskoláját Ka-



**Kozma Lajos: Ünnepi üdvözlőlap-sorozat (Kner Izidor, Gyoma, 1925 körül) /
Lajos Kozma: Festive greeting card series (Izidor Kner, Gyoma, c. 1925)**

posvárott és Győrött végezte, majd a Műegyetemet végezte Budapesten, ahol egy fél éven át az Iparművészeti Iskola grafikai szakosztályát is látogatta. Sokat és szívesen rajzolt; ez időben készítette első grafikai munkáját. Műegyetemi társai ez időben alapították a *Megfagyott Muzsikusz* című satirikus diákújságot, s Kozma címlapokat és könyvdíszet rajzolt hozzá. Ezekben az években diákok egy kis körében élt, akik intenzíven foglalkoztak a kor filozófiai és irodalmi kérdéseivel. Kozma résztvevője volt vitáiknak. Tájékozódott korának szellemi áramlatairól, és szerzett benyomásait feldolgozta magában.

[...]

[...] Egy nyarat Kalotaszegen töltött, Erdélynek egy olyan táján, ahol falvaknak egy völgybe zárt csoportja nagyon érdekes és gazdag népművészetet őrzött meg tisztán sokkal régebbi idő óta, mint bárhol másutt. Ez a nagyon tehetséges kis népcsoport rendkívüli leleményességgel, a helyben adódó építőanyagokkal oldotta meg a saját szükségleteit szolgáló építőművészeti kérdéseket; sajátos, egészen különleges színpompás díszítményekkel, háztartási eszközeit pedig a legkülönbözőbb technikákkal, maga készítette. A népművészetnek kedvező divat sokáig tartott; de a

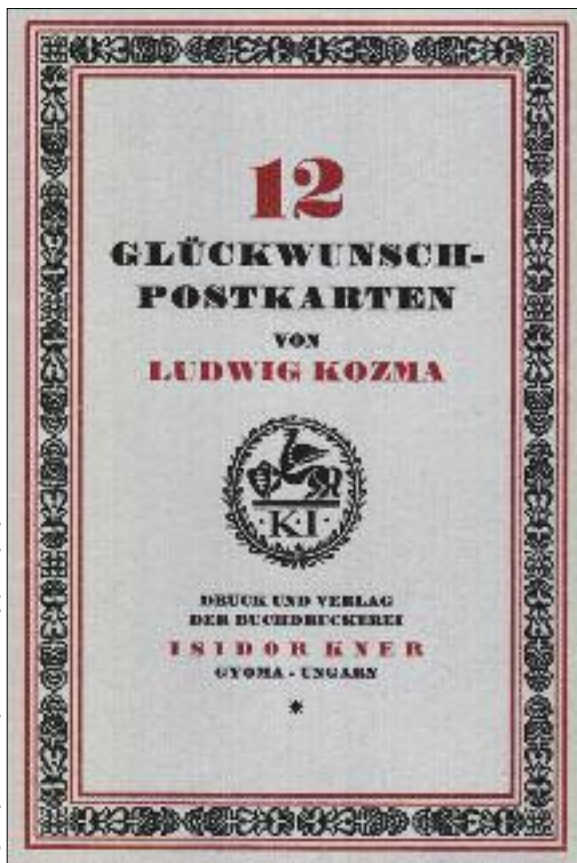


**Kozma Lajos: Ünnepi üdvözlőlap-sorozat (Kner Izidor, Gyoma, 1925 körül) /
Lajos Kozma: Festive greeting card series (Izidor Kner, Gyoma, c. 1925)**

legtöbb építész csak annak külső formáit, azoknak az időknek úgynevezett „motívumait” alkalmazta. Kozmának azonban ez a stúdium nagy, egész életre szóló tanulságokkal szolgált.

Mivel gyakorlati építésztevékenységre alig volt kilátása, Kozma e tapasztalatai és benyomásai egy részét rajzokban kamatoztatta. Kapcsolatba került fiatal írókkal és az akkor még fiatal magyar szocialista mozgalommal. Az őt ért hatások halmozódnak. Fiatal művészek új művészetet hoznak Párizsból. Színre lép legnagyobb modern lírikusunk, Ady Endre, óriási hatást gyakorolva haladó fiataljainkra. Kozma ifjúko-

ri grafikai művészete tükrözi mindezeket a különféle elemeket. Architektúrákat mutat, amelyeket csak gondolatban építhetett meg, a magyar népművészet díszítéseit mutatja, amelyeket mindinkább a sajátjává tesz és egyre szervezesebben dolgoz fel, amikor a közvetlen építészeti ábrázolástól és a fafaragású építészeti elemektől az eredeti motívumokból képezett saját ornamentikára tér át. Majd rajzaiban, amelyek korábban leginkább élettelen tárgyakat és tájakat tükröztek, alakok és figurális kompozíciók bukkannak fel, amelyek főként társadalmi töltetű élményeire, később ezeknek személyes vonatkozásaira utalnak. Mindeze-



Kozma Lajos: Ünnepi üdvözlőlap-sorozat
(Kner Izidor, Gyoma, 1925 körül) / **Lajos Kozma: Festive**
greeting card series (Izidor Kner, Gyoma, c. 1925)

ket egy olyan szimbolizmus elemeibe öltözteti, amire nagy hatással volt Ady szimbolizmusa. Egész sor ex librist készít barátainak, feltűnést keltve velük. Önálló rajzsorozatokat készít, mint például *A nagy szonáta* című kiadatlan könyv,¹ amelyet 1910-ben Bécsben a Hagenbundnál kiállítottak. [...] 1908-ban megjelenik az *Utolsó ábrándok – Melódiák* című könyve, eredeti, saját tervezésű kötésben, az időben szokatlanul szép és művészi kivitelben, aminek bizonyos kisebb körben nagy hatása volt. Utalt rá a bevezetésben, hogy a fantáziának e korszakát lezártnak tekinti, és szándéka,

hogy kilépjen a gyakorlati életbe. A következő évben egy könyvecskét adott ki harminc ex libriszel, amely szintén feltűnést keltett eredeti, saját tervezésű külső burkával. Érdekes, dekoratív linóleummetszeteket készített címlapokhoz és előzékpapírokhoz. Ex librisei érettebb stílusra vallanak, mint első könyve; kifejezési szimbolikájuk, a népművészet ihlette sajátos ornamentikájuk, elegáns, sokkal egyszerűbb kompozíciójuk nagy és maradandó hatást gyakorolt a magyar grafikára. [...] Már akkor sem monotípiákat vagy rafinált kézinyomatokat akart előállítani: a szokványos könyvnyomtatás technikáján belül akart a maga számára minden lehetőséget kikényszeríteni, hogy munkái nagy példányszámban is nehézség nélkül elkészíthetők legyenek. 1910-ben a mester megnősül, több hónapot Párizsban tölt, és az élet konkrét feladatainak vállalására készül. Párizsban az építészetet tanulmányozza, és mindent, ami az ipari művészet fogalmába beletartozik, így például a régi, különösen a



Kozma Lajos: Ex libris
– **Kozma Ilona /**
Lajos Kozma: Ex libris
– **Ilona Kozma**
1909, papír, klisé,
9x6,7 cm
(Iparművészeti
Múzeum, Budapest)

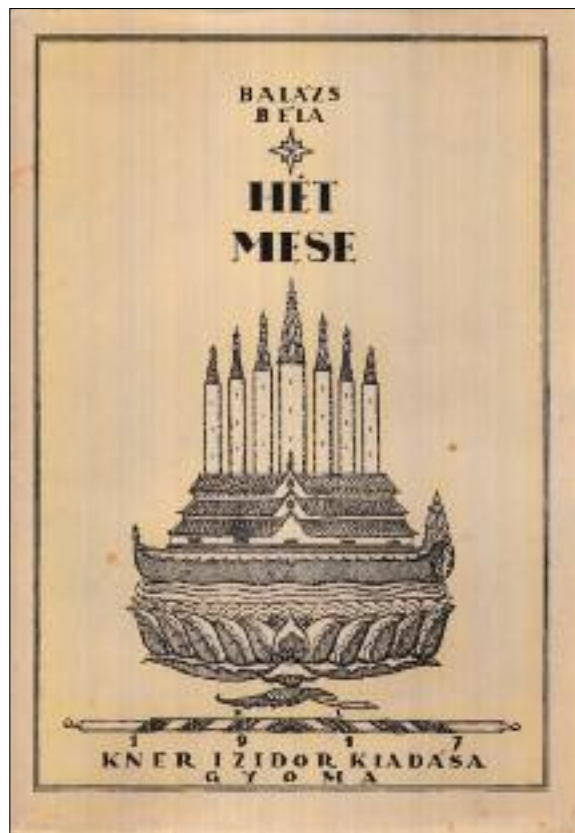
keleti bútort stb. Budapestre visszatérve belép Lajta Béla, akkori vezető építész irodájába, és főnökével több olyan építmény létesítésében vesz részt, amelyek egész modern építészetünkre és egyáltalán az egész modern művészeti életünkre nagy hatást gyakoroltak.

**Kozma Lajos: Ex libris – Káldor Imre /
Lajos Kozma: Ex libris – Imre Káldor**

1909, papír, klisé, 9x4,8 cm
(Iparművészeti Múzeum, Budapest)



Repró: Iparművészeti Múzeum, Budapest



Repró: Gyomai Kner Nyomda / Kner Gyűjtemény, Gyomaendrőd

Kozma Lajos: Könyvborító Balázs Béla Hét mese című könyvéhez (Kner Izidor, Gyoma, 1917) / Lajos Kozma: Book cover for the volume Hét mese /Seven Tales/ by Béla Balázs (Izidor Kner, Gyoma, 1917)

Nagy, egyszerű és súlyos méretű monumentális épületek külső ornamentális megoldását kapta feladatul. Elmélyed a technikában és az anyagismeretben, nagy gyakorlati jártasságra és érzékre tesz szert technika- és anyagszerű megoldásokban. A Kéve művészegyesület kiállítását rendezte, maga is kiállítja grafikáit, festményeit és első bútorterveit. Ez időben keletkeznek első színpadtervei. 1912-ben egy nagy bérházat épít Budapest belvárosában. E ház modern építészetünknek máig fontos emléke. E házban a Rózsavölgyi és Társa zeneműkiadó számára egy könyv- és zeneműbolt bel-

SZENT THAIS ASSZONRÓL, KI PARÁZNASÁGBÓL JUTA SZENTSÉGRE



Ala némely Thais nevő parázna, ki oly igen szép vala, hogy sok emberek az Thais parázna szerelméért minden jószágokat elárulják vala és jutnak vala utolsó szegénységre, csak hogy övele élhetnének akarataik szerint. Sok emberek kedég ez Thais paráznáért egymást megölik vala. És ezenképpen Thais sok lelkeket ad vala ördögnek. Mellyet hallván némely szent apát, von őreá velági ruhát és mene ez Thais paráznához, adván önéki pénzt. Thais kedég alcjta, hogy ez szent apát akarja övele vétkezni. Bevivé őtet némely tükös [ház-



ső berendezését tervezte. Olyan belsőépítészeti feladatot oldott meg, amit akkor nálunk még egészen szokatlan nagyvonalúsággal tűztek ki, de a megoldás is nagy és indokolt feltűnést keltett. Kozma megalakítja a Budapesti Műhelyt, és különböző kiállításokon szerepel bútorokkal, bútorszövetekkel, belső berendezésekkel; számos díjat nyer. Eredményeinek elismeréseképpen a minisztériumtól ösztöndíjat kap egy külföldi tanulmányútra, amit régi német parasztbútorok tanulmányozására fordít Schleswig-Holsteinben és a Rajna-vidéken. Ez idő tájt formái egyszerűsödnek, ornamentikáját szerves egységbe hozza a kivitel formáival. Alapvető ismeretekre tesz szert minden, a bútorasztalossággal és a belsőépítészettel összefüggő technikában. 1914-ben jelenik meg Alexander Koch *Innendekoration* című folyóiratának első különszáma a Budapesti Műhelyről és Kozma belsőépítészetről, mégpedig augusztusban, tehát már a háború alatt.

Mint más tevékeny építészeti korszakaiban, most is erősen korlátozza könyvművészeti alkotásait; bár már keresett reklámgrafikus és plakáttervező stb. Gyakran kap megbízást könyvcímlapok tervezésére, de a könyv belső részére már nem futja idejéből. Teljesen szakít a figurális és szimbolista grafikával: címlapjait betűből és ornamensekből építi, amelyek népművészeti motívumokból erednek. Mindig a keretből indul ki, ami gyakran váznak tűnik. Az így elhatárolt felületen komponálja ornamens-tömegeit a szerkezettan törvényei szerint, de mindig csak kétdimenziós felépítésben. Gyakran visszatér mint alapotívum a fa, mindig erősen stilizált és a legjobb népművészeti példák által átfogalmazott formában. Színakkordjai nagyon egyszerűek és igen jól összehangoltak, gyakran már akkor szabadabbak, élénkebbek és vidámabbak, mint a kor erőtlen, félénk színakkordjai. [...]

[...] 1917-ben a művész, egy közös barátjuk közve-

„Három csepke
könyvek” Kozma Lajos
kézzel színezett
illusztrációjával (Kner
Izidor, Gyoma, 1920) /
‘Three Tiny Books’
hand-coloured
illustration
by Lajos Kozma (Izidor
Kner, Gyoma, 1920)
egyenként
12,2x11 cm
(magántulajdon)

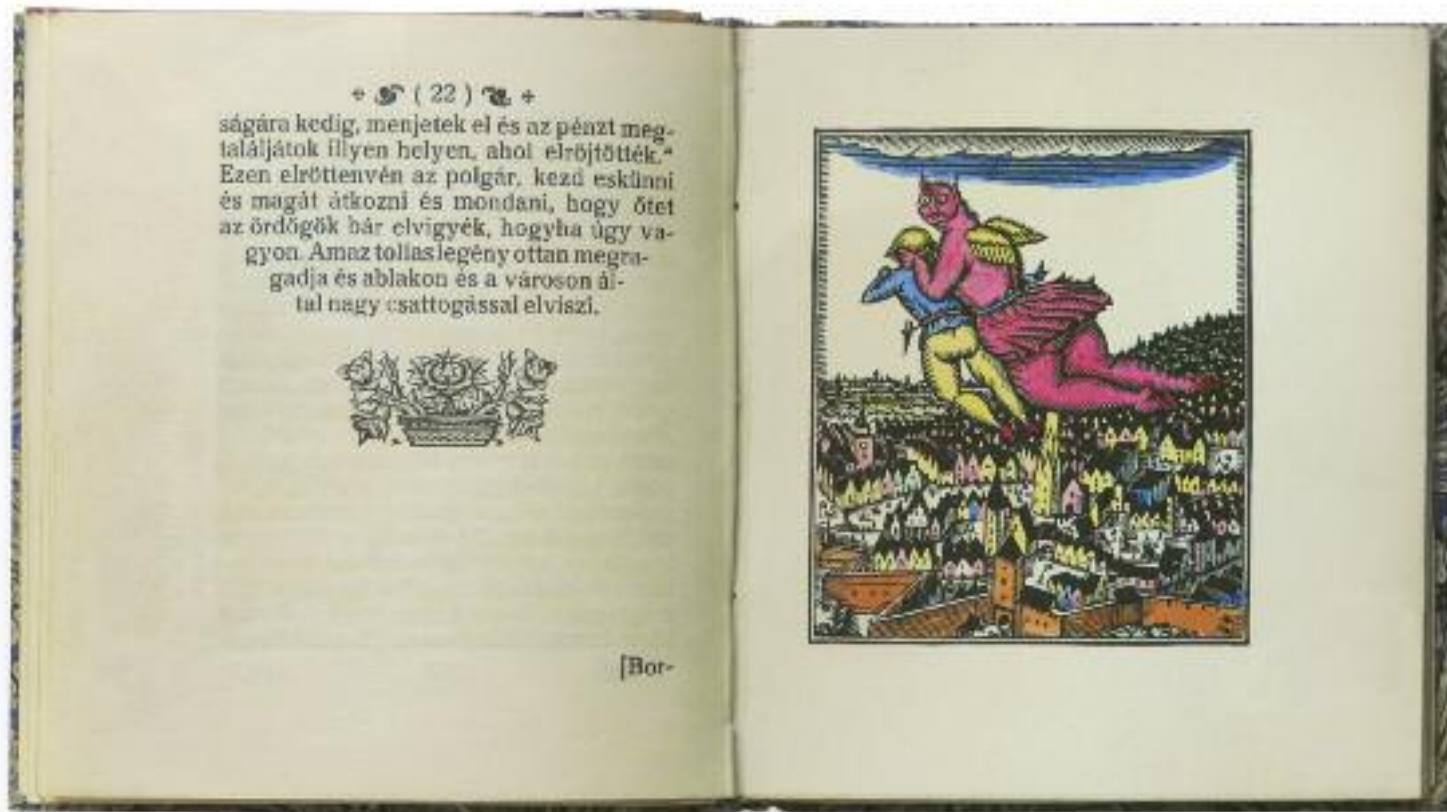
**„Három csepke
könyvek” Kozma Lajos
kézzel színezett
illusztrációjával (Kner
Izidor, Gyoma, 1920) /
‘Three Tiny Books’
hand-coloured
illustration
by Lajos Kozma (Izidor
Kner, Gyoma, 1920)
egyenként
12,2x11 cm
(magántulajdon)**

títésével, kapcsolatba kerül Kner Izidor gyomai könyvnyomdájával. A vállalat éppen könyvkiadásának újjászervezésén fáradozik, és a művészt egy új, hozzá méltó feladattal bízta meg. Balázs Béla *Hét meséjének* illusztrálását kapja feladatul. Rajzai 1917 telén az erdélyi havasokban, a román fronton, a csendes téli szállásokon születnek. [...] A könyv illusztrációjának és tipográfiájának szoros és Magyarországon eladdig szokatlan kapcsolata nagy feltűnést keltett. [...] A címlapok, a szövegoldalak és az egész tipográfiai terv a régi magyar tipográfia beható tanulmányozása alapján készült, a művész és a tipográfus szoros együttműködésével; bizonyítani kellett, hogy a gépi technikában igenis lehetséges a kézművesnyomtatás idején kialakult formai tradíció újratemetése. Miután ez a lehetőség bizonyítást nyert, a művész és a tipográfus programjának egy további szakaszába lépett. [...] A

művész azt a feladatot kapta, hogy nyomdai díszeket tervezzen, amelyek nem illusztrációk, hanem tipográfiai építőelemek, melyek méret, tónusérték, árnyékolás, lépték és kompozíciós irányzat tekintetében a választott szöveghez, formátumhoz, papírhoz és nyomdabetűhöz rendelve, a legkülönbébb célokra használhatók. Kozma részt vett a címlapszedések kialakításában is, segítségül hívta a szép régi könyvek tanulmányozásában szerzett sok évtizedes tapasztalatát is. [...] [...]

Szerkesztői jegyzet

1. Az 1990-es közlés után tíz évvel, 2000-ben a rajzsorozatból a Gyomai Kner Nyomda kötetet jelentetett meg *A nagy szonáta* / *The Great Sonata* címmel, Horváth Hilda művészettörténész bevezető tanulmányával.

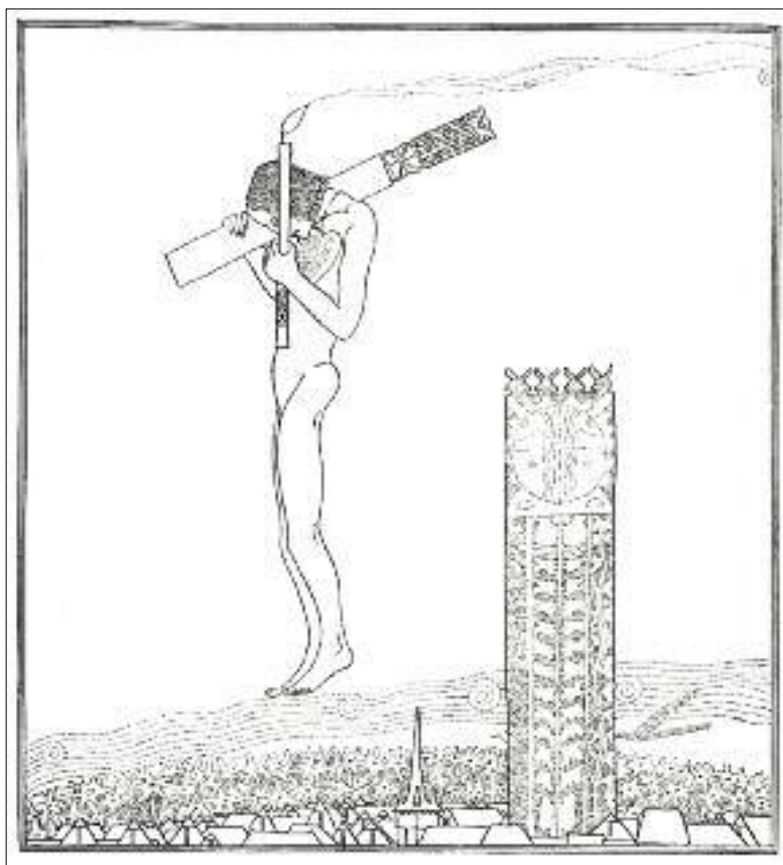


Fotó: Faragó István

Kozma Lajos: Az iparművészet fejlődésének új irányáról

A Magyar Iparművészet 1913, XVI. évfolyam 8. számának 307–311. oldalán megjelent cikk betűhív közlése, részben az eredeti illusztrációkkal.

► A modern iparművészet fejlődésének egy nagy elhatároló mesgyéjén állunk most. Visszatekintve két évtized munkájára: látjuk a törekvések elrejtett folyamatát – és előre nézve, már halljuk az újat, a nagyot dübörgő erejében. – Az elmúlt két fejlődési periódus: a szecesszió és a geometrizáló anyagszerű művészet üllepedő humuszából kezd kihajtani a formaalkotás művészete. – A múlt század 90-es éveiben nagy láz fogta el az embereket: új formákról, új lehetőségekről beszéltek, új formanyelven gondolkodtak, és mindenek, amire szükségük volt, egyéni formálásához fogtak. Az új iparágak alkotásai, amik ideig-óráig a múlt idők köntösében jelentek meg: új mezben kerültek a publikum szeme elé. Az új stílus kemencéje csak úgy ontotta az újdonsült tárgyakat, sohasem látott különös formákat; fantasztikus dekorációval telíttele. Ezek az új formák és díszek mindannyian a természet gazdag műhelyéből származtak, és ahova csak kerültek: bútorra, ruhára, rácsra, lámpára – nem elégedtek meg a felület ellepésével, de az anyagszerűség korlátait, magukat a tárgyak lényegét, szerkezetét is átszakítva – egész megjelenésüket a természettől kölcsön vett ornamentika alapján formálták át. A mai ember libabőrös lesz a szfinkszlábú széktől, a vonagló indájú asztaloktól, a madarakból és lombokból összeépített lámpáktól. Lélektani szempontból érthető volt, hogy ugyanakkor, mikor festők, szobrászok új sejtelmektől áthatva ott hagyták az akadémiák unott korlátait és az anyatermészethez tértek vissza – az építészek is szakítottak a stíluseklektikával, és üde, új formákért szintén a természet műhelyébe mentek tanulni. Mi, akik az ő eredményeiken haladunk tovább, ha be is látjuk törekvéseik elhibázott voltát (piktúra, szobrászat lényében utánzó művészet – architektúra [iparművészet] önálló, a természet biológiai törvényeivel



Repró: Gyomai Kner Nyomda / Kner Gyűjtemény, Gyomaendrőd

szemben más, talán fizikai törvényeknek hódol), de el kell ismernünk, hogy az első lépés megtevésének ezt a fajtáját egy más, tőlük független, magasabbrendű processzus parancsoló hatalmában kell keresnünk. Paradoxon az állításom, de ennek a stílusnak karaktere a: stílustalanság volt. Az iparművészet alkotásait meghatározó szerkezet, célszerűség, anyagszerűség nem szerepeltek, hanem mindent egyazon ornamentalsel építettek föl – az ornamentals szabad konstrukcióját tevén meg az anyagok szerkezete helyett. Az orna-

Kozma Lajos:
Halódik a falu.
Rajz A nagy szonáta
című sorozatból /
Lajos Kozma:
Death of the Village.
Drawing from the series
The Great Sonata
1908, papír, tusrajz

Kozma Lajos:
Születik a város.
Rajz A nagy szonáta
című sorozatból /
Lajos Kozma:
Birth of the Town.
Drawing from the series
The Great Sonata
 1908, papír, tusrajz

mens maga ugyebár csak rész: az egész megformálásában. És ők ez alá a rész alá rendelték az egészet, a kevésbbé fontos alá a legfontosabbat: ez a megoldásuk stílustalansága, ez a primitív ősnépekkel való közösség, a kezdet lélektani magyarázata, ezért ornemens-naturalizmus a szecesszió.

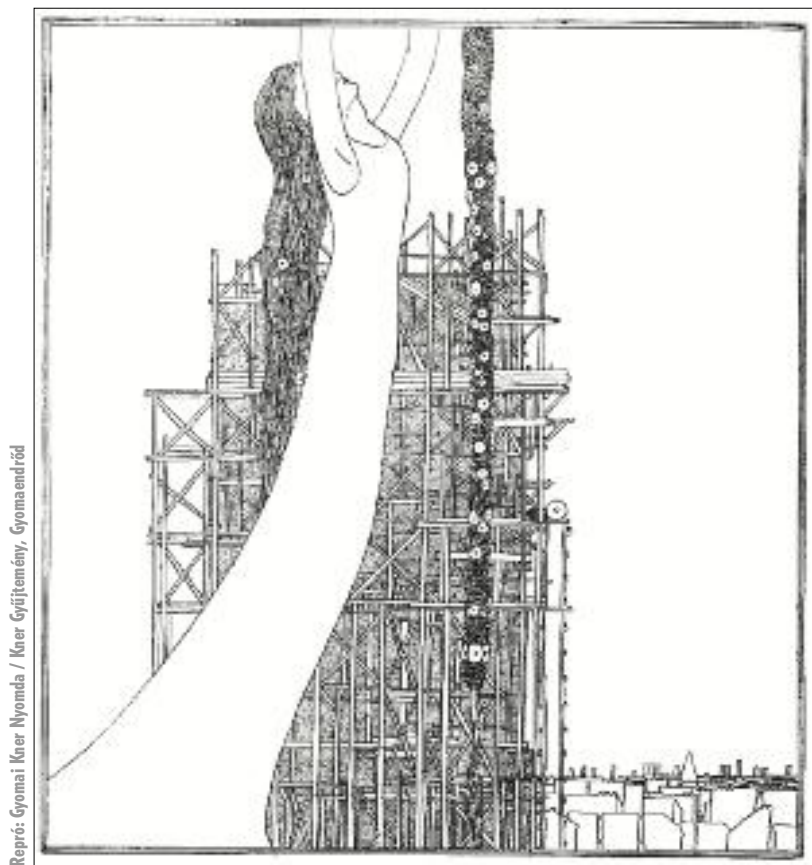
Az iparművészeti alkotásnak négy faktora van: az anyagok tulajdonságai: az anyagszerűség, – a fölépítés határozott törvényei: a szerkezet, – a fölépített tárgy viszonya az emberhez: a célszerűség, és az alkotó egyénisége: ahogyan ő azt a három előző föltételt felfogja. A szecesszióban a negyedik faktor túltengő – az első hármat maga alá rendelte. Az ezt követő fejlődési periódus kijavítja a hibát. Újra szóhoz engedi jutni mind a négy faktort egyenranguan, egymás

mellett. Nem véletlen, hogy az architektúrában a gotikával vetekedő tökéletességű konstrukciókkal dolgoztak ekkor: a vasbetonnal. Belerészegedtek a mindent megszerkeszteni tudásba, hideg, fölényes logikával formáltak meg mindent a széktől a pályaudvarig.

De ez a hideg logika, ha ugyanez már architektúra nyelvén mondta el a mondanivalóit, – épp úgy a részt az egész alá rendelte, mint a szecesszió – és ezért nem adta meg a tökéletest, a várvavárat: a formát, minden művészet igazi kifejező eszközét. A forma és az előbb jelzett négy adott előzmény között lényeges különbség van. A forma e négy adottsághoz híven ragaszkodónak még nem jelentkezik magától, vagyis nem a matematikai összege e négy adottságnak. A forma egy új hatalmas elementum, melyet meg kell teremteni, mely egyedül kifejező – míg az előbbi négy csupán elengedhetetlen feltétel ahhoz, hogy valami egyáltalában iparművészet lehessen.

Az irodalomban is van forma, a természetben is, – de ezektől a formáktól teljesen mások az irodalom „műhelytapasztalatai” és az élőlények belső szervi és más összefüggései – csak az a kapcsolat van meg, hogy az előbbieket nélkül nem lehet forma. Az anyagszerűség, konstrukció és célszerűséghez híven alkalmazkodó architektúra (iparművészet) is maga csak az adottságokat sorolja föl, de e meztelen vázra a forma ruháját nem tudja ráadni. Az adottságok megformálása hiányzik – a második korban, itt is rész, amit kapnak, itt is a naturalizmus (anyag, felépítés, praktikusság stb.) az uralkodó – a nagy művészi megformálással (melynek eszközei és célja éppen csak művésziek és stílustadók) szemben – ez a kor röviden jellemezhető az anyagnaturalizmus elnevezéssel.

A bútor síma volt, könnyen törölhető, tisztán tartható, sarkok gömbölyűek, tehát nem kellett vigyázni, géppel könnyen készíthető, tehát tömegcikk, tehát olcsó, tehát bárhová, bárkinek és bármikor szállítható, mindenki ízléséhez, szobájához alkalmazkodó, – hát kell-e ennél több jó tulajdonság? – de egy szemernyi egyéniség, hajlás, finom vonal, jó arány nem lelhető föl – mert ezek a tulajdonságok összeütközésbe kerülnének az előbb felsoroltak valamelyikével – és akkor nem lehet üzletet kötni. Ennek a kornak jellemző sajátsága még a készbútor – szemben a régen dívott



Repró: Gyomai Káor Nyomda / Káor Gyűjtemény, Gyomaendrőd

és egyedül helyes tervezett és csakis a rendelő ízléséhez, szükségletéhez és viszonyaihoz alkalmazkodó bútorral – mely sivárságában óriási pusztítást vitt véghez úgy a rendelő ízlésében, mint szociális szempontból, a munkást és kisiparost és rajzolt teljesen a kereskedő karmaiba szolgáltatva ki, végeztetvén velük olyan munkát, ami erkölcsileg a kényszermunkához hasonlít, anyagilag a legminimálisabb bérekért – minőségben a leghitványabb munkákat termelve.

Az ornemens, ahol van, geometrikus, rideg: tömeggyártásra alkalmas. Amíg a szecesszió ornemenskonstrukcióval építette a tárgyait, addig ez az építés konstrukcióját vitte bele az ornemensbe és megölte azt.

Ami föltétlenül hasznos volt: az az anyagszerűség újraélesztése. Az anyagok primér szépségei öröktől fogva mágikus hatással voltak az emberre – ebben a korban csupán csak visszaéltek vele.

Az anyagnaturalizmus e művészetében az ornemens szerepe csupán felületbetöltés (fiziológiai hatást keltően), ezért lesz az ornemens csak felületen maradó festés vagy intarzia, ami az adottságokon nem változtatott. Ahogy tetovált dísz nem ad új formát az emberi karnak – úgy ennek a kornak az ornamente is megmarad egész külön adottságnak: jól essék a szemnek, semmi egyéb. Az ornemens és a tárgy négy adottsága közt semmi kapcsolat nem volt; ez mutatja legőszintebben, hogy a teledekorált holmik is szegények formában és teledekorálva sem fejezik ki az architektónikus adottságokat (tartás, támaszkodás, lógás, erő stb.).

Van még ennek a két kornak egy érdekes, társadalmi körülményekből eredő összefüggése is, hogy mind a kettő főleg kiállításoknak és nem valódi szükségleteknek dolgozott. Mind a két periódus művészete kiállításokból indult hódító útjára és ami dekoratív, színpadias artisztikumot – ott talán helyén valót – alkotott, bevitte azt a polgári lakásokba, a bérlakások változó keretei közé és még lakálytalanabbakká, hidegebbé tette őket, egyszer már megkonstruált, kemény szigorral fölépített rendet nem tudván tághatóná tenni az új szennációk, egy folyton fejlődő egyéni élet új emlékei számára. A készen rendelt lakás tetőtől talpig új, és semmi nem hiányzik – csak nincs benne egy fejlődő család élete és históriája.

Minden művészetben megvolt a megadott, az összeforrasztásra váró elemek és a forma közti dualitás. Ami adott, az „magától adódik” – az még nem a művészi tevékenység tartalma. A művészetnek nem adnia kell ezeket az elemeket, hanem kifejeznie, ábrázolnia. (Ahogy a festő nem adja a természetet, hanem ábrázolja, velünk megéreztetni ez összefüggést, és ahogy nem művészet az egymás mellé rakott színek és vonalak, mik közt nincs összefüggés, forma, úgy az architektúrában is.)

Ezért erős a hitem, ahogy az ornemensnaturalizmusos, máshol túlságosan csak konstrukciós, anyagszerű középkori művészet után megszületett a, nem a véletlent és naturalisztikus vonatkozásokat hangsúlyozó, de stilizáló, klasszikus művészet: formákban gazdag korai reneszánsz,* – úgy fog megérkezni a mi várva-várt és sokszor megjövendőlt reneszánszunk is: a megformálás nyugodt, nemes művészete.

Talán van valami hasonlóság e fejlődési folyamat és az egyén fejlődése között. A gyerek és a korai népművészet szecessziós kész elemeket vesz át a természetből és velük funkciókat végeztet (az oroszán tart, a madár szájából lámpa lóg, kígyó mint kilincs stb.), az ifjuember a konstrukció rajongója, mindent szerkeszteni akar és mer, a férfi az erő és nyugalom formaalkotó bölcse.

A legmagasabb formaalkotás az architektúrában a tér megoldása. A szoba mennyezetével, falaival, bútoraival egy egységes térhatás élő formája kell hogy legyen. Interiőr, mely meleg, világos, őszinte, mely az idők folyamán leegyszerűsödött külsőnkhez alakuljon és el ne nyomjon bennünket (a rokokó bútor nem nyomta el a rokokó embert, mert az még gazdagabb volt ruhában és cicomás lélekben és manierban).

A térmegoldás e szempontjából újra átnézvén az idáig emelkedő fejlődést, céltudatosságot, az előrehaladáshoz szükséges biztosságot, feladataink és erőink mérlegelése alapján pedig valami eddig hiányzó nagy erkölcsi bázist kapunk. Ilyen alapon képelem egy erre alkalmas korban az életmunkák egységes kialakulását, és ezekből az életmunkákból magát a nagytörzsökű folytonosan élő művészetet.

* Egyiptom, asszír után a görög: Ez az örök folyam.

► **Ézsiás István** szobrászművész munkáit mutatják be Veszprémben a Művészetek Háza – Várgalériában, a Dubniczay-palotában 2018. szeptember 22-től november 11-ig. (Vár utca 29.)

► **Légből kapott fotográfiák** címmel rendeztek tárlatot Dobóczy Zsolt munkáiból a Millenniumi Kávéházban. A 2018. október 3-án nyílt kiállítás november 10-én zárul. (Szeged, Dugonics tér 12.)

► **„fenn, magasan”** címmel Tölg-Molnár Zoltán képzőművész alkotásai láthatók 2018. szeptember 21-től november 18-ig a Szent István-bazilika lovagtermében. (Budapest V. ker., Szent István tér 1.)

► **A Pál utcai fiúk londoni tűzfalon** – 2018. október 3-án adták át az Old Gloucester Streeten található játszótér melletti tűzfalfestményt, melyet a Londoni Magyar Kulturális Központ felkérésére készített a Színes Város Csoport két tagja, művésznevén iamsuzie és Cokestd, street art alkotók. A Molnár Ferenc születésének 140. évfordulója alkalmából készült 50 négyzetméteres festmény Csónakost, Bokát és Nemeceket ábrázolja.



Fotó: origo.hu



Fotó: Műcsarnok

► **MORPH** címmel három művész alkotásai láthatók a Műcsarnok tárlatán 2018. szeptember 21. és november 11. között. (Budapest XIV. ker., Dózsa György út 37.) A képen Szabó Tamás *Metamorfózis XVIII.*, Mata Attila *Hommage à Picasso* és Kalmár János *Intervallum IV.*, *Emelkedés* című munkája.

► **Elágazások** címmel Csízy László komputergrafikus munkái láthatók 2018. szeptember 26. és november 17. között a Kispesti Munkásotthon Művelődési Ház Nagy Balogh János Kiállítótermében. (Budapest XIX. ker., Ady Endre út 57.)

► **RevitArt** címmel a Ceredi Nemzetközi Kortárs Művésztelep mutatkozott be a Római Magyar Akadémián. A 2018. szeptember 12. és november 10. között rendezett tárlaton 25 művész közel 50 alkotása szerepel.

► **Erő és harmónia Ferenczy Béni művészetében** címmel látható tárlat 2018. szeptember 23-tól november 18-ig a Kogart galériájában. (Tihany, Kossuth Lajos u. 10.) A szobrász, grafikus, éremművész munkáiból rajzok,

kisplasztikák, bronzszobrok szerepelnek a kiállításon, melynek címe Ferenczy Béni két korszakára, az izmos női aktok és a fiatal fiúalakok megmintázására utal.

► **Vezeklések kora** – Gaál József fából, bőrből és fémből készült alkotásait mutatja be három termében a Műcsarnok a szeptember 21-től november 11-ig látogatható tárlaton. (Budapest XIV. ker., Dózsa György út 37.)

► **Szigorúan ellenőrzött nyomatok** – A magyar sokszorosított grafika 100 éve sorozat keretében 1946–1961 között készült alkotásokat mutatnak be 2018. szeptember 21. és november 24. között a Miskolci Galéria főépületében, a Rákóczi-házban. (Rákóczi Ferenc u. 2.)

► **A világ múmiái** – A belvárosi Komplexben (Budapest VI., Király u. 26.) a világ számos múzeumától, egyetemétől, tudományos szervezetétől és magángyűjteményekből kölcsönzött ember- és állatmúmiákat és leleteket láthat az érdeklődő a 2018. augusztus 16-án nyílt és december 31-én záruló kiállításon.

► **Bucsi Réka** animációja, a *Solar Walk* elnyerte az Ottawai Nemzetközi Animációs Fesztivál rövidfilmes kategóriájának fődíját, a Nelvana Grand Prize-t, s ezzel kvalifikálta alkotását a 2019-es Oscar-díjra esélyes filmek közé. A fesztiválra 84 országból közel 2500 nevezés érkezett, közülük 110 alkotás versengett a díjakért.

► **Véssey Gábor** festőművésznek Festmények, szobrok 1990–2018 címmel látható kiállítása 2018. október 1. és november 18. között a Pesti Vigadóban. (Budapest V. ker., Vigadó tér 2.)

► **Megnyílt a Budai Vigadó** – 2018. október 5-én sajtóbejáráson mutatták be a 7,5 milliárd forintért felújított épületet, mely a több évtizedes intenzív használatban leromlott, s a korábban kihasználatlan óriási pinceszint és a hatalmas, beépítetlen tetőtér is új funkciót kapott. Az újjávarázsolt épületben méltó helyre került a Hagyományok Háza, a Magyar Állami Népi Együttes, a Lajtha László Folklórdokumentációs Könyvtár és Archívum, valamint a Népművészeti Módszertani Műhely is. Változatos programokkal, előadásokkal és kiállításokkal várja a közönséget a Budapest I. kerület, Corvin tér 8. szám alatt található épület.



Fotó: magyarreptok.hu



Fotó: modemart.hu

► **Dizájn és ellenállás – jelszó: designrezisztencia**

– A 2018-as Debreceni Nemzetközi Művésztelep koncepciója alapján készült művekből nyílik kiállítás november 10-én a debreceni Modern és Kortárs Művészeti Központban, a MODEM-ben (Baltázár Dezső tér 1.), ahol a tárlathoz kapcsolódóan november 24-én országos konferenciát is rendeznek. A 2019. január 27-ig látható tárlat jelszavában, a designrezisztenciában egyszerre van jelen a design mint a rezisztencia, az ellenállás eszköze, és a rezisztencia mint ellenállás a design mindenhatóságával szemben

► **Három kismonográfia** – 2009 óta évente 3-5 kétnyelvű (angol, magyar) kismonográfiát jelentet meg a Hungart Egyesület. A Millenárison (Budapest II. ker., Kis Rókus utca 16–20.) 2018. október 12-én mutatták be idei három kiadványukat, a Drozsnyik István képzőművész, Olajos György grafikus és Rényi Krisztina grafikus munkásságát ismertető köteteket.

► **Képpé vált kísérlet.** Innovatív képzőművészeti tendenciák 1945-től napjainkig – Grünner György gyűjteménye című tárlatát 2018. december 9-ig meghosszabbította a Vasarely Múzeum. (Budapest III. ker., Szentlélek tér 6.) A képen Keserü Ilona művei.



Fotó: Harasztos Áron / Vasarely Múzeum